

G L E D A L I Š K I L I S T
M E S T N E G A G L E D A L I Š Č A
V C E L J U • S E Z O N A 1 9 5 2 - 5 3
L E T O V I I • Š T E V I L K A 5

J A N E Z Ž M A V C
I Z V E N D R U Ž B E
K R S T N A U P R I Z O R I T E V

Krstna predstava v sredo, dne 4. februarja 1953 ob 20

J A N E Z Ž M A V C
I Z V E N D R U Ž B E

Drama v treh dejanjih

Režija: **Andrej Hieng** Scena in kostumi: **inž. arh. Mirko Lipužič**

I G R A J O :

Zora Krajnik Marija Goršičeva
Zvonko Krajnik Peter Božič
Sonja Krajnik Neda Sirknikova
Tinica Krajnik Bogdana Vrečkova
Stane Rož Janez Škof
Bogdan Tratnik Vladimir Novak
Dr. Koren Vinko Podgoršek
Štefka Nada Božičeva

Dejanje se dogaja v dnevni sobi pri Krajnikovih
v okolici majhnega podeželskega mesta — dandanes

Inspicent: **Vinko Podgoršek** — Suflerka: **Tilka Svetelškova** —
Razsvetljava: **Bogo Les** — Lasuljar: **Vinko Tajnšek** — Odrski
mojster: **Franjo Cesar**

Imitacijo olja neznanega mojstra in dekoracije na pohištvo,
je naslikal prof. Milan Lorenčak

Sceno je izdelala gledališka delavnica pod vodstvom mojstra
Franja Cesarja, kostume pa gledališka krojačica **Amalija Pa-**
lirjeva in gledališki krojač **Jožef Gobec**

Janez Žmavc
avtor drame Izven družbe

Ena od bolnih točk našega kulturnega življenja se pokaže ob izidih izvirnih domačih književnih del, ob krstnih uprizoritvah domačih dram-skih novitet v naših gledališčih in ob premierah domačih filmov.

Brez strahu: ne mislim se tu spuščati v razpravljanje o kvaliteti teh del in v ponavljanje že tolikokrat izrečenih in napisanih sodb, niti v polemiko s temi sodbami.

Ko sem spregovoril o bolni točki našega kulturnega življenja, sem imel v mislih nekaj drugega: skoraj načelno odklonilno stališče naših ljudi do izvirnih slovenskih umetniških del.

Kar poglejmo: vse, kar se je ob koncu starega in ob začetku novega leta pisalo o delu slovenskih knjižnih založb, je izzvenelo pravzaprav v eno samo tarnanje o revščini izvirne slovenske knjige in v povelečevanje žrtev in poguma, ki so ga pokazale tiste založbe, ki so si le upale tvegati izdajo kakega izvirnega slovenskega dela. Statistike in zaključni računi založb pač ne lažejo. Nasprotno: deficitni še preveč zgovorno pričajo, da je res tako. Toda vprašanje je, zakaj je tako! Ali pa recimo premiere domačih filmov: po petih dneh praznina v dvoranah! Tu po petih dneh praznine, ob kaki ameriški lascivni plaži pa po celem mesecu še bitke za vstopnice pred blagajnami! In končno krstne uprizoritve slovenskih del v naših gledališčih: abonenti in nekaj najbolj navdušenih gledališčnikov, pa — konec!

Pustimo ob strani, kot rečeno, vprašanje kvalitete, ki je žal v mar-sikaterem primeru res problematična in podpopvprečna. Pustimo jo ob strani zato, ker se dozdeva, da za splošno odklonilno stališče naših ljudi ni važna. Da me ne bo kdo napačno razumel: mislim, da ni važna zategadelj, ker se večina ljudi z novim delom sploh ne poskuša niti posredno seznaniti, marveč jim je »jasno«, čim prebero ime avtorja: »Stvar ni vredna, da bi jo bral ali da bi si jo šel ogledat!« Umetnina, ki so jo ustvarili domači ljudje, ne more biti dobra, ker je domača. Tako mnogi mislijo in v skladu s tem svojim prepričanjem tudi ravnaajo; ta-kega človeka ne boš pripravil do tega, da bi šel v gledališče na krstno uprizoritev domače novitete, pa mu prigovarjaj kolikor hočeš.

Gre torej za skrajno škodljiv pojav. Gre za apriorizem, ki nima ničesar skupnega z zdravo kritičnostjo in s treznim mišljenjem, pač pa mnogo skupnega s slepim dogmatizmom in s podcenjevanjem vsega, kar je domačega ter s precenjevanjem vsega, kar je tujega.

Iz tega bi torej sledil tale nauk našim gledališčem: če hočete imeti publiko, uprizarjajte čim več tujih del, od domačih mogoče kako romantično ljudsko spevoigro ali nedeljsko-idilično ljudsko igro, pod no-benim pogojem pa ne tvegajte krstnih predstav!

Da, če hočete imeti publiko! In kaj je gledališče brez publike? Mo-remo brez publike sploh govoriti o gledališču?

V nobenem slovenskem gledališču pa ni vprašanje občinstva bolj boleče kot v celjskem. Po logiki teh ljudi bi torej prav naše gledališče moralo ta nauk najbolj upoštevati in se po njem ravnati.

Ker pa smo mnenja, — in prepričani smo, da je to mnenje pravilno — da gledališče ni konjunktorno podjetje, marveč umetniška ustanova z jasnimi in odgovornim poslanstvom ter z jasnimi in odgovornimi nalogami, smo se odločili, da uvrstimo v repertoar izvirno domačo dramo mladega slovenskega dramatika Janeza Žmavca in da jo uprizorimo z največjo skrbnostjo in ljubeznijo.

Krstne uprizoritve v naših gledališčih so redki kulturni dogodki. Še več: mnogo preredki so. Zato smatramo za svojo dolžnost, da Žmavčevo dramo uprizorimo in da našemu človeku v njej poustvarimo kos našega sodobnega življenja.

In Žmavčeva drama je vredna, da pride na oder. Umetniška odkritosrčnost, posluh za notranje borbe ljudi, ki so danes sredi našega časa kot na splavu brodolomcev izolirani od življenja, strnjenost dejanja in dialoga, pronicljiva psihologija, zanimivi značaji, dramatičnost in napetost — vse to so odlike, ki jo uvrščajo med najbolj tehtne doprinose k slovenski povojni dramatiki.

In še to: stara je resnica, da brez dobre dramatike ni in ne more biti dobrega gledališča, brez dobrega gledališča pa ne dobre dramatike. Ko uprizarjamo Žmavčev dramski prvenec, smo prepričani, da je to v dobro pisatelju, nam in občinstvu. Gledališče bo preizkusilo svojo umetniško zmogljivost ob dobrem domačem dramskem tekstu, avtorju bo uprizoritev dobra šola in vzpodbuda za nadaljnje delo, a obenem bomo med občinstvom in slovenskim dramatikom zgradili most zblizanja in medsebojnega oplojevanja. In takih mostov je treba v našem kulturnem življenju še veliko, sicer bo slovenski umetnik ostal izoliran od svojega ljudstva kot brodolomec na trhlen splavu!

Lojze Filipič.

AVTOR O SVOJI DRAMI IN O LJUDEH V NJEJ

Na kratko ozadje drame: dogaja se dandanes. Ze sam naslov da slutiti, da gre za ljudi, ki so se zaradi svojega družbenega porekla izolirali od novega družbenega okolja ali jih je čas sam potisnil iz svoje srede. Čas torej: sedanost, kraj: podeželje, v okolici podeželskega mesteca, v katerem je tudi rudnik. Konflikt se razplete v družini Krajnikovih, nekdanjih solastnikov tega rudnika. Njihova vila stoji kake četrte ure zunaj mesta. Hiša je pa tudi vse, kar jim je še ostalo po odvzemu delniških pravic leta 1945. Ker ni nikogar več med njimi, ki bi bil trenutno zmožen poprijeti za delo, so obsojeni na životarjenje z dohodki, ki jih prinašajo priložnostne prodaje rekvizitov njihovega nekdanjega udobja. V Krajnikovih pa ne smemo videti bivših velekapitalistov, marveč bogate malomeščane, ki so vložili nekaj kapitala v sorazmerno majhen rudnik.

Oglejmo si torej preživele Krajnike po vrsti! Zora: okoli 40 let, dobro ohranjena, sexappealna, v vsakem pogledu lahko konkurira svoji hčeri. Malce nervozna, v nenehnem strahu, da zgubi dvajset let mlajšega

ljubimca. Rojena v večjem mestu se je zelo mlada omožila na deželo, verjetno nesrečno. Koliko je bila nesloge v zakonu sama kriva, je seve drugo vprašanje. Po pripovedovanju njenih otrok bi sodili, da so imeli dobrega očeta, ki je ljubil tudi njihovo mater. Umrl je proti koncu okupacije. Morda še ravno o pravem času, sicer bi se moral po osvoboditvi zagovarjati zaradi premoga, ki je bil, sicer ne čisto po Krajnikovi krivdi, na razpolago okupatorju. Tako pa je ostala za njim žena z mladolletnimi otroki, ki jih preteklost Krajnikovih ne obremenjuje v taki meri. Vajena razkošnega družabnega življenja, je sprejela Zora nov čas s svojo posebno filozofijo, ki si jo sproti kroji ne po nekem preišljenem svetovnem nazoru, temveč po logiki konverzacije, ki jo sproži n. pr. slučajen obisk podnajemnika. Ta filozofija je odmaknjena stvarnosti in zato včasih prav prismuknjena. Temelji pa na njeni optimistični maksimi, da se v zgodovini vse ponavlja: enkrat eni, drugič drugi. Seveda jo ta subjektivni optimizem le delno tolaži, kajti kljub temu, da čaka z navdušenjem prevrata, mora le marsikatero požreti, ne da bi ji dal njen optimizem dovoljšnega zadoščenja.

Zvonko je star 23 let. Vpisan je na jusu, kako pa je z njegovimi semestri, se nič ne ve. Po naravi samotar, se je po očetovi smrti še bolj zaprl vase. Kot deklasiranec mrzi vsakogar, ki se mu godi bolje kot njemu. Kljub enaki usodi z materjo pa je docela drugačen tip deklasiranca. Dočim je Zora odkrita in neustrašena, je Zvonko v bistvu strahopetec. Na zunaj se kaže kot zagrenjenec. Ta zagrenjenost pa ima svoj izvor v njegovi odljudnosti, v begu od sveta, ki mu ničesar ne podari za udobno življenje. Dokler je živel oče, je prejemal denar od njega. Zdaj mu ga daje mati, vendar premalo, da bi mogel brezskrbno študirati.

Sonja je izjema. Končala je srednjo šolo, z navdušenjem se pripravljala na univerzo. Nov čas je sprejela popolnoma neorientirano. Važno je njeno nraavstveno čustvo, njena čista, preprosta duša, zdrav razum. Včasih se rada po otroško razveseli, pogreša pa očeta. Življenja še ne pozna, zato je prenekikrat romantična.

Tinica je otrok. Dasi ji je že 14 let, je puberteta še ni spremenila. Pozna se ji, da se precej giblje v odrasli družbi in da precej bere, čeprav ne ve vselej, kaj.

Potem je še Štefka, 40-letna služkinja, edina od služinčadi, ki je po osvoboditvi ostala pri Krajnikovih. Že v rani mladosti je prišla s kmetov v mesto, pri njih pa služi že od svojega 20. leta. Skrbi jo starost. Ve, da gre s Krajniki h koncu. Razen tega pa je kot neomožena ženska moralno ogorčena nad razmerjem njene gospodarice z mladim fantalinom. Kako mu je prišla na sled, ni znano. Verjetno po poteh, ki so dane človeku z razvitim čutom za opazovanje. Dekleti sta ji zelo pri srcu.

Tratnik je iz revne meščanske družine. Končal je srednjo trgovsko šolo. Kot privatni uradnik je živel skromno, redno, nemoteno življenje. S politiko se je priložnostno seznanjal po časopisih. Dvakrat se je želel poročiti, pa mu je obakrat spodletelo. Očividno je rojen za samca. Osvoboditev in novo državo je sprejel s simpatijami, ki jih ne taji niti pri Krajnikovih, h katerim ga je prinesla stanovanjska komisija. Kasneje, ko je družino bolje spoznal, je postal v teh rečeh bolj obziren. Stalno je v zadregi, da bi jim ne bil v napoto. Ker mu je pa preteklost privzgojila nekaj družabnih sposobnosti, ga Zora večkrat povabi. Malo tudi zato, da

bi zakamuflirala Stanetove obiske v odsotnosti njenih otrok. Tratnik se kaj kmalu zagleda v Zoro, v hišo, v prijeten dom in v simpatični dekletki. Čedalje pogosteje prihaja k njim, postaja domač in priljubljen pri Sonji in Tinici. Čaka le še primerne prilike, da poprosi Zoro za roko.

Dr. Koren spada v družbo Zorinih nekdanjih veselih družabnikov. V tekstu sem ga na kratko označil kot pijanca in pohotneža, lojalnega nekoč, lojalnega danes.

Zvonko in Sonja sta se kmalu po osvoboditvi spoprijateljila s Stanetom, rudarskim sinom, ki mu je v zgodnji mladosti podsulo očeta. V veliki revščini je nadaljeval študij, v počitnicah pa je hodil v jamo. Dve leti po osvoboditvi je napravil sprejemni izpit na konservatoriju. Poznanstvo s Krajniki je postalo za njegovo delo in življenjsko pot usodno. Po naravi prekomerno čustven je Stane pravzaprav zapoznel pubertetnik in slabič.

V drami gre za odmiranje, izginjanje ali — kako bi še temu rekel — sublimacijo stare družbe, ki je revolucija še ni mogla do kraja likvidirati. Ker je njena vitalnost navzven paralizirana, se obrne navznoter, kar nujno vodi do nešteto majhnih in velikih tragedij.

Janez Žmavc.

KRAMLJANJE S PRIJATELJEM

Ze leta sva prijatelja, pretičala sva skupaj ure in ure ter kramljala, debatirala, kovala načrte, morda celo zidala gradove v oblake, a danes ko sem se namenil, da se pomeniva za »oficialni« intervju, sva oba kot mutasta. Jaz ne vem, kako bi zastavil besedo za oficialna vprašanja, on pa še na tisto, kar le iztisnem iz sebe, samo skomizga z rameni in mi ponavlja: »Kaj naj ti rečem? Saj veš...«

In tako sva kaj kmalu uvidela, da iz takega »pravega« intervjuja, kakršne pišemo ob jubilejih in ob krstnih predstavah, ne bo nič. Kaj bi tudi z njim! Kaj bi z novinarskim svinčnikom med prijatelji!

Videl sem, kako si je oddahnil, ko sem odnehal. Po prvih vajah, ki jim je prisostvoval, je bil ves tako vznemirjen, bil je v takem ognju, da se ni mogel pogovarjati o ničemer drugem kot o dramih, o ljudeh v njej, o režijski koncepciji kolege Andreja in o igralcih, ki so se začeli vživljati v ljudi, ki jih je on ustvaril. Razumel sem ga: nemir pred prvo uprizoritvijo njegovega dela, ko je bil priča procesa, ko so njegovi ustvarjeni liki kot estetski fenomeni dobivali prve poteze v živi človeški duševnosti, v duševnosti igralcev. Vse misli in občutja, vsi psihološki procesi v njegovih osebah, ki jih je neštetokrat med pisanjem sam premislil in preživel ter jih strnil v pisano besedo, vse to so sedaj doživljali in preživljali živi, resnični ljudje, igralci. Njihova občutja, čustva in misli so jih gnale, da so govorili in delali, kakor jih je silila notranja zakonitost ustvarjenih značajev.

Ko sem potem ostal sam v tisti prijetni sobici v novem celjskem teatru, ki bo čez nekaj tednov postal kulturno in umetniško žarišče osrednje Slovenije, so me zagrnili spomini.

Da, ... prvič sva se z Janezom Žmavcem srečala pri sprejemnem izpitu na Akademiji za igralsko umetnost. Tih, miren, skromen, nekoliko vase zaprt fant. Štiriindvajset let mu je bilo tedaj. Pred usodnimi vrati, za katerimi nas je čakal cel štab profesorjev in gledaliških delavcev, da nas pretehta in preцени, smo si — vsi nemirni in nervozni — hitro postali drug drugemu blizu. Beseda, dve — in že ima človek občutek, da ni več sam. Da je Šoštanjec in da prihaja naravnost s celjske gimnazije, je na kratko omenil, ko sva se predstavila. Ime mi je bilo znano. Bral sem nekaj njegovih pesmi v Mladinski reviji, ki je v pripombah opozorila tudi na njegovo sodelovanje v celjski Iskri. Izpitni sprejemni komisiji je predložil namesto teoretične dramaturške razprave svoje prvo dramsko delo v verzih.

Izpit je uspešno opravil in se v študijskem letu 1948-49 vpisal na dramaturški oddelek Akademije, ki ga je v študijskem letu 1951-52 uspešno absolviral.

Kmalu sva se zblížala. Občudoval sem njegovo ustvarjalno strast. »Ne da bi pisal, ne bom mogel živeti! Ne bom vzdržal,« mi je zatrjeval. In na Akademijo je prišel z dobro premišljenim načrtom. Vedel je, da mora obvladati dramsko teorijo do vseh podrobnosti in do vseh globin, da bo mogel dobro, impresivno in jasno v dramski obliki izpovedati, kar v njem vre. Na študij se je vrغل z izredno vestnostjo in zagrizenostjo. Vzpredno s teoretičnim študijem je pisal prva dela. V dramaturškem seminarju je namesto teoretičnih seminarskih razprav predlagal v diskusijo in kritični pretres svoje dramske poskuse.

Objavljeno je bilo doslej samo eno njegovo delo, in sicer enodejanka »Resnica o vinogradu« v Obzorniku 1950, v poklicnem gledališču pa bo prva uprizorjena drama »Izven družbe« — to je naša celjska uprizoritev. Konec sezone se bo predstavil javnosti tudi v Postojni. Gledališče za Slovensko Primorje bo naštudiralo njegovo dramo »Pogoji za dediča«. Zdaj piše komedijo o vzgojnem problemu iz sodobnega življenja; v zasnovi pa ima tragedijo iz študentovskega življenja.

Brskam po spominu, da bi se spomnil, ob katerem realističnem dramatiku se je zlasti navduševal, saj je drama »Izven družbe« tipično realistično dramsko delo. Ibsen mu ni posebno pri srcu. Čudno. Kritiki pa bodo gotovo izbrskali ibsenske vplive. Nasmehnitni se moram ob njegovem duhovitem paradoksu: »Želim si čim več vplivov, da bi končno dosegel neko popolnost — ob minimalnih vplivih.«

Da ... spomini na leta študija na Akademiji! Zdaj je Janez Žmavc že sredi dela. Naša uprizoritev kot prva uprizoritev njegovega dramskega teksta pa naj bi bila — kar mu iz srca želim — obenem prva stopnica k uresničitvi njegovega načrta: »Edini načrt je obenem moja edina želja: da bi se lahko nemoteno posvetil dramatiki!«

Lojze Filipič.

PREDVOJNA SLOVENSKA MEŠČANSKA DRAMATIKA

Iz kakšnih osnov se je razvijala slovenska meščanska drama? Kakor skoraj vsi mali narodi, ki so doživljali svoj narodni prerod v dobi razsvetljenstva in romantike, tako tudi mi nismo ustvarili svoje klasicistične drame, saj nismo imeli svoje visoke družbe, svojega dvorjanstva, plemstva, svojih kraljev, torej tudi ne potrebe po dvorskem, klasicističnem gledališču. Tako so tendence plebejske meščanske »realistične« drame našle pri nas ugodnejša tla za uveljavljenje. Plebejsko in meščansko družbo smo že imeli, torej je obstajala tudi potreba in podlaga za razvoj meščanskega gledališča. Vendar je bilo naše meščanstvo še prešibko, da bi prvi poskus ustvaritve slovenske meščanske drame — mislim na Linhartovo predelavo Beaumarchaisovega Figara — mogel ustvariti tradicijo. In ko se je v 60. letih začela obujati k življenju slovenska dramatika, ni nadaljevala v Linhartovi smeri, marveč se je razvila predvsem v dve tendenci: plehko burko in sentimentalno, jokavo igro. Obenem se je poskušala uveljaviti epigonska klasicistična zgodovinska tragedija. S te ravni jo je pravzaprav premaknil na evropsko višino šele simbolizem z Ivanom Cankarjem, toda še on se je moral pošteno spoprijeti z nerazvitim, zaostalim okusom naše čitalniške publike. Naši »poetični realisti«, kar jih je imelo talent in ambicije, so se po veliki večini uveljavili samo v povesti, noveli, liriki in epični poeziji, dočim so dramo gojili le več ali manj po naključju, brez izdelanega programa in jasnejšega hotenja. Tudi poizkusi naših naturalistov so povečini končali brez uspeha v epigonskem posnemanju evropskih vzorcev, toda njim gre zasluga, da so pravzaprav šele uvedli psihološko meščansko dramo. Kakor sem že omenil, je šele Cankar, ki je tako globoko doživljal in razumel notranji dramatižem slovenske narodne in družbene stvarnosti, ustvaril svojstven tip slovenske meščanske drame. Vplivi, ki so oplodili Cankarjevo dramatiko, segajo od francoskega simbolizma, nove romantike do Ibsena, Čehova in morda celo italijanske komedije. Cankarjeve dramske osebnosti od Kantorja, Maksa, Jermana do Ščuke in vseh ostalih so zrastle iz najglobljih in najbolj tipičnih nasprotij naše narodne in družbene resničnosti. Cankarjeva dramatika nam je šele dala prve resnično žive in za naše življenje simbolne figure, prvo bolečo satiro, prvo moralno kritiko naše družbe. Snov za njegovega Kantorja in Grozda mu je dala tista plast slovenskega meščanstva, ki se je kdo ve kako prikopala do gospodarske in politične moči, do narodnega vodstva in narodovega spoštovanja. Modele za svoje Hvastje, Komarje, Suligoje, svoje učitelje in poštarje, za svoje male ljudi, filistre in šleve, je našel med tistimi malomeščanskimi plastmi, ki se povečini imenujejo slovenska inteligenca. Če je v njegovem razmerju do prvih komaj zadrževano sovraštvo in odpor, je v njegovem razmerju do teh malih ljudi nekaj tihemu pomilovanju in sramu podobnega sočustvovanja; če prve obravnava z jedko satiro in sarkazmom, se teh dotika bolj z ironijo in

humorjem. Snov za tretjo kategorijo njegovih oseb, za Jermane, Maksa, Ščko, pa mu je dala usoda, življenje vseh tistih osebnosti, ki so, sledeč svojemu moralnemu imperativu in svojim idejam, propadle in izkrvavele v boju z našo stvarnostjo. Cankar je bil predvsem neizprosni sodnik in kritik naše meščanske morale, osebne in družabne, vendar je pokazal globlje razumevanje kakor kdo drugi njegovih sodobnikov za usodno povezanost te morale z njenimi stvarnimi, sociološkimi osnovami. In tako se ne smemo čuditi, če vidimo, kako vse te njegove osebnosti, ki prihajajo v konflikt z našo meščansko sredino, nagonsko, slutnjema iščejo zaveznika v ljudstvu, v proletariatu. Vendar pa so te njegove osebnosti mnogo bolj podobne nekoliko romantičnim, subjektivističnim bohemom, ki samotni stoje družbi ob strani, kakor zavestnim revolucionarjem, ki bi se borili idejno in življenjsko povezani s kakim razredom ali kolektivom. V najboljšem primeru jih lahko imenujemo anarhične upornike, ki nas pritegnejo predvsem s svojo veliko etično zavestjo in osebnim zagonom. Cankar je šele ustvaril slovensko meščansko dramo komične in tragične vsebine, toda meščansko le po miljeju in osebah, ne pa po miselni vsebini. S to miselno stranjo pa je postal na svoj način tudi pobornik in utemeljitelj naše proletarske ali bolj socialne drame.

Doba, v kateri je Cankar ustvarjal, zajemajoč iz globin našega življenja, pa se v marsičem razlikuje od dobe, v kateri je usojeno ustvarjati naši mlajši generaciji. Vmes je velika svetovna vojna z vsemi svojimi spremljajočimi jo pojavi in posledicami. Tam onkraj leta 1918 stara avstrogrska, na pol fevdalna monarhija, tu mlada, na novo organizirana država, v kateri igra meščanstvo pomembnejšo vlogo kakor kdaj prej. Kajti treba je priznati, da je nacionalna revolucija bivših avstrogrških slovanskih narodov bila obenem dokončna razredna revolucija njihovega meščanstva. Če je našega meščana poprej odpirala z višjih družabnih položajev avstrogrska plemiška aristokracija, je sedaj začutil, da je svobodnejši, da so mu širje odprta vrata do uspeha in družabnega vpliva, zaskominalo ga je po visokih položajih, po ministrskih portfeljih, poslanskih mandatih, vplivnih službah in vodstvu. Kaj zato, če je drugje meščanstvo že doseglo svojo kulminacijo, če mu usihajo sile in mu padajo postojanke, ta problem za našega meščana sedaj ni obstajal: zdelo se mu je, da šele sedaj lahko v vsakem pogledu uveljavi svoje notranje in zunanje rezervne moči, ki jih je potiskal ob stran avstrijski na pol fevdalizem. Toda kmalu je začutil, da se je nekoliko prehudo zaletel v svojem zanosu. Ali ni ostala na naših tleh še stara avstrogrska finančna aristokracija v družbi s tujim kapitalom in tujimi kapitalisti, ki jih ni znal pravočasno likvidirati, ali ga ne duši v njegovem svobodnem dihanju, ali mu ne ovira svobodnega gospodarskega razmaha, ali ni prisiljen v primeri z njo igrati postransko vlogo v našem finančnem življenju? In od druge strani prihaja politična in gospodarska premoč kapitala, ki so ga z njim povezale nove državne meje; tudi od te strani se nenadoma čuti ogroženega. Doma pa pritiskajo nanj tiste kmečke in proletarske plasti, ki so prav tako pomagale ustvariti nacionalno državo in zahtevajo sedaj svojega dobička od nje. Naš meščan se je kmalu znašel v ognju križajočih se nasprotij, ki so se še poostrila z nastopom splošne gospodarske depresije v svetu. Kakšna je bila no-

tranja, moralna podoba meščana teh dvajsetih let po vojni? Ali jo je naš povojni avtor meščanske drame pregledal in ocenil vso njeno človeško vsebino? Ali je znal n. pr. premeriti globino tragikomičnih konfliktov, ki so se sprožili ob tesnejšem stiku našega srednjeevropsko, avstrijsko vzgojenega malomeščana z južnjaško, recimo balkansko, temperamentnejšo in odločnejšo buržoazijo na jugu? Življenje je nudilo in nudi v dobah prevratov in revolucij bogastvo novih, svežih snovi, vsebuje množico novih dramatičnih konfliktov, ki zahtevajo ostrega očesa in prefinjenega psihološkega duha. Kako je razpolagal naš dramatik s tem bogastvom, je pravzaprav tisto vprašanje, ki me je vodilo pri pisanju te razprave.

Ko sem razpravljaval o kmečki drami, sem moral ugotoviti, da so nanjo vplivale najrazličnejše tuje in domače literarne struje od našega poetičnega realizma, psevdoromantizma do naturalizma, nove romantike in ekspresionizma, vendar bi lahko trdil, da konservativnem kmečkemu življenju, obdelavanega miljeja, že sam po sebi izravnavava razna stilistična nasprotja in jih staplja v nekakšno bolj ali manj nedoločeno zmes. Tako menda ni med njimi drame, ki bi izrazito pripadala eni izmed teh literarnih struj. Konservativnem kmečkemu življenju torej sili h konservativizmu forme kmečke drame, dočim pomanjkanje tradicije, ki je posebno značilno za meščanstvo malega naroda, dopušča v formalnem pogledu večjo svobodo, sproščenost. Tako nam naša povojna meščanska drama kaže v tem pogledu bolj pestro sliko kot kmečka: ob novoromantični »Kasiji« (Majcen) imamo ekspresionistični naturalizem Cerkvenikovih dram, fantastični ekspresionizem »Vergerija« (Jarc) in eksotični ekspresionizem »Kraljične Haris« (Leskovec), groteskno realistično »Gogo« (Grum), sociološko realistične »Malomeščane« (Kreft) itd. Če je za prvo desetletje po vojni značilno prevladovanje nekoliko živčnega individualizma in patosa, ekspresionističnega stikanja za izrednimi osebnostmi in njihovimi metafizičnimi zagonetkami, če gre tej dobi bolj za eksotiko notranjega življenja kot za preprosto resnico o človeku in življenju, se podoba dramatike, proze in lirike našega desetletja precej spremeni. Potreba po realizmu, ki jo prinaša v svoji nujnosti čas, preusmeri zanimanje pisatelja v proučevanju stvarnih problemov človeške družbe sploh in posebno naših konkretnih družbenih odnosov. Preusmeritev spiritualizma v realizem spremlja preusmeritev individualizma v kolektivizem. To je seveda v najbežnejših potezah naznačena splošna črta našega duhovnega razvoja zadnjih dvajsetih let, ki pa ne izključuje raznih odkrnitev. Za nas, ki razpravljamo o vprašanih povojne meščanske drame, pa je pomembna ugotovitev: doba, ko so v skrivnostni svetlobi poznih Strindbergovih, Ibsenovih, Hauptmannovih dram, Maeterlincka, Rostanda, Verhaerena, Claudela, Wedekinda, Kaiserja, Werfla, Hasencleverja, Wildgansa, ostalih nemških ekspresionistov in Cankarja nastajali Majcenova Kasija, Ivančič, Gradnik, Leskoveci Plevnar, Sabina, Rona, Macafur, Cerkvenikovi figuri Moža in Žene, Jarčev Vergerij, je obenem z upadanjem povojne živčne psihoze zamrla pri nas kakor večinoma po vsej Evropi. Tej dobi, ki jo je bodisi zgolj literarni, bodisi resnični osebni patos nosil v brezračne višave, sledi doba, ki jo pomanjkanje patosa drži morda celo preveč pri tleh. V njej na-

stajajo dela kakor Kreftovi Malomeščani, Kranjčev Direktor Čampa, Brnčičeva drama Med štirimi stenami, ki jih označuje predvsem težnja po družbeni kritiki in satiri. Če se vprašamo, kaj je povzročilo to splošno duhovno preusmeritev, ali boljše, kaj jo povzroča še danes, bodisi v javnem življenju, bodisi v umetnostni panogi, kakršna je dramatika, nam odgovor ni težak. Ali ni usodna zaostritev gospodarskih nasprotij današnjega ekonomskega reda, ki se kaže na vseh področjih materialnega in kulturnega življenja in sega tako v območje naših najosebnějšíh interesov, morala sama po sebi prisiliti današnjega človeka, posebno pa pisatelja, k proučevanju splošnih in aktualnih družbenih problemov? Tu ima svojo osnovo in oporo za razvoj tudi naš novi socialni realizem. Če sta na primer na dramatika preteklega desetletja vplivala predvsem Cankarjeva globoko razgibana čustvenost in individualizem, vpliva na dramatika našega desetletja predvsem njegova družbena kritika in satira. Leskovec je v Juriju Plevnarju po svoje razvil Jermanov osebni etični spor, dočim je na Kreftove Malomeščane vplivala samo ostrina socialne satire Hlapcev.

1939

M A R I J A N M A T K O V I Č

O SODOBNI DRAMSKI KNJIŽEVNOSTI

Nič ni bolj udobnega kot sprizajziti se z neko že ustaljeno sodbo. Če nič drugega, to človeka obvaruje pred vsemi nevarnostmi, v katere bi ga utegnilo spraviti lastno prepričanje. Na področju estetike je mnogo takih sodb: vsi jih zaradi osebne komodnosti ponavljajo kot neizpodbitne, notorne resnice. Od umetnostnih zgodovinarjev do časopisnih feljtonistov. Ena od takih sodb, ki je zapisana v moderni zgodovini svetovne književnosti in ki jo neštetokrat prepisujejo v kritikah, esejih in feljtonih svetovnega tiska, je vse prej kot ugodna sodba o sodobni dramski literaturi. Še več: razen nekaterih pisateljev, ki jih našteva kot izjeme, ta splošna negativna sodba zajema vse dramske avtorje dvajsetega stoletja.

Zaključki take sodbe so logični: kot je prejšnje stoletje doživelo smrt epa v stihih, tako bo dvajseto stoletje pričla smrti drame kot posebne literarne zvrsti, ki danes živi samo še zaradi trme posameznikov in zaradi tradicionalne gledališke inercije. Vse dramaturške izkušnje te preživele književne zvrsti bodo zapustile ta trhli potapljajoči se splav in se z najbolj talentiranimi posamezniki preselile na bolj stabilno plavajoče objekte filmskih sinopsisov in scenarijev. Gledališče bo seveda to smrt za nekaj časa preživelo, ker ga je preteklost oskrbela s celo biblioteko še vedno živih tekstov, ki so še danes, v teh agoničnih postibsenskih dneh daleč bolj privlačni kot vsa ta slabokrvna zapoznena moderna dramska roba. Prosim vas, kje pa je kak solidnejši teater, ki bi mogel živeti samo ob sodobnem repertoarju? Posebno zdaj, po smrti Hauptmanna, Shawa, Pirandella, Maeterlincka in Giradoux? Bodimo realni: že več desetletij se razvija svetovna dramska književnost med samimi porazi. Veliko upanje v ekspresionistične dramske tekste pred tridesetimi leti se je izkazalo kot blodnja: tudi ti teksti so neopazno

mrtvi odromali v — arhiv! Smrti te literarne zvrsti ni odgodil niti Pirandello; dejstvo, da se njegova antiteatralna dramska dela na svetovnih odrih uprizarjajo še vedno relativno često, pa dokazuje samo to, da boljših tekstov ni. Bernard Shaw je bil zadnji veliki pisec tega antidramskega časa in ne preostaja nam nič drugega kot da se sprijaznimo z resnico, da so njegovi sijajni paradoksi poslednje sodobne dramske besede, ki smo jih slišali raz deske, ki »pomenijo življenje«. Živimo torej v času eventualno velikih režiserjev, splošno rafinirane in velike gledališke interpretativne umetnosti, toda v času pritlikavih avtorjev, drobnjakarskih modnih producentov vodviljev, poetskih simulantov — v času, ko so inscenacija, kostumi, razsvetljava, dekoracije in scenska glasba postale nadomestki za sugestivno, poetično dramsko besedo, ki je več ne poznamo. Kajti, kaj je navsezadnje vse to, kar pišejo največje današnje dramske »veličine« od Zuckmayerja, Brechta, Brucknerja, Salacroua, Anuilha, Simonova, Sartra, do Priestleya, Elliota, Frya, Williamsa, Millerja in Hellmanove — vsa ta družina sumljivih »levičarjev in desničarjev«, plitvih politikantov, eksistencialistov, mistikov in skromnih naprednjakov — kaj je vse to v primeri s teksti dramske klasike v časovnem razponu med Ajshilom in Ibsenom! Odgovor je jasen: dramska literatura je v očitni dekadenci! Pa pika!

Pri tako naglih zaključkih, h katerim so nagnjeni tako naši kot tuji gledališki kritiki, prvi zlasti v ocenjevanju naše sodobne dramske tvornosti, pa navadno pozabljamo, da bi bilo mogoče prav tako resne ali neresne očitke izreči o tvornosti vsake druge sodobne književne zvrsti, torej o vsej sodobni književni tvornosti. Približno takole, v tehle vprašanjih: kaj je morda sodobni roman dosegel višino devetnajstega stoletja, v katerega pada delo Balzaca, Stendhala, Dickensa, Tolstoja, Flauberta in Dostojevskega? Mar se je en sam novelist novejšega datuma povzpел tako visoko, da bi se mogel v svojem delu kosati z Maupassantom ali Čehovim, torej z deli, ki so bila napisana pred več kot petdesetimi leti, in kdo je končno danes v tej književni zvrsti pravi naslednik Pirandella? Ali je po znanih delih Joyca, Prousta in Dos Pasosa, od katerih nas tudi loči več desetletij, v obliki romana napisanega kaj bolj pomembnega in po formi in metodi bolj revolucionarnega? Kje pa je sodobna evropska lirika, če jo primerjamo z Baudelaierom, a poezija v širšem smislu po Byronu? In tako naprej...

Trditev, da je sodobna dramska književnost nekega civiliziranega naroda običajno po svoji vrednosti enakovredna ostali književnosti tega naroda, gotovo ni daleč od resnice. Razlike so neznatne, estetsko stopnjevanje je navadno popolnoma odvisno od subjektivne usmerjenosti kritika. To je razumljivo: v književno bolj razvitih civilizacijah, ki imajo tradicijo gledališkega življenja, na vse zvrsti književnosti, torej na vso literaturo, ki je dramska književnost samo njen organsko vezani del, delujejo isti materialni pogoji. Verjeti ob stalnem, objektivnem delovanju glavnega faktorja v popolno siromaštvo in pomanjkanje talentov prav v eni sami zvrsti književne manifestacije, v drugih pa v izjemno plodnost, pa se pravi, izjemnim naključjem pripisovati važno zakonitost. Sodobna svetovna književnost nam ne daje nikake osnove za tako mešanje pojmov. Nihče še ni dokazal in ne bo mogel dokazati, da je sodobna francoska književnost pomembnejša kot sodobno francosko gleda-

lišče, da Salacroujevi ali Anouilhovi dramski teksti v čemerkoli zaostajajo za francoskim pesništvom. Nasprotno, dejstvo je, da je Giraudouxov in Claudelov teater za ta dva avtorja umetniško mnogo zanimivejši kot pa ostala njuna književna dela. Je mar potrebno nizati iste primere iz ostalih književnosti? Kot ni Zuckmayer nič slabši poet od ostalih današnjih nemških pesnikov, prav tako je Eliot v svojih dramah v verzih močan kot v svoji ostali poeziji. In naprej: vsi tisti pogoji zasužnjevalnega, nehumanega življenja, ki pušča tako porazne sledove v sodobni sovjetski književnosti, so nujno s črnobelo lažnivo sovjetsko prozo in skovanimi verzi strmoglavili tudi sovjetsko dramsko književnost v nekaj zadnjih letih do kakega Konstantina Simonova in njegovih prazno otožnih tekstov.

Govoriti torej o nekem zatonu svetovne drame, ne da bi razširili svoja zapažanja na vso svetovno književnost, pomeni zelo neinteligentno ponavljati nepreverjene sodbe, se pravi ne upoštevati vse tiste komponente, ki v določenih ekonomsko socialnih zgodovinskih obdobjih oblikujejo književne, torej tudi dramske epohe.

Ni razloga, da bi iz tega in takega ocenjevanja sodobne dramske tvornosti izločili naše dramsko ustvarjanje. S katerimi neomajnimi argumenti nas naša kritika na vse mogoče načine, a najpogosteje z molkom, prepričuje, da naši sodobni dramski teksti daleč zaostajajo za našo sodobno prozo in liriko? Zakaj bi na primer morali verjeti, da so Kulenović, Blhajli-Merin, Dončević, Horvat, Božić, Marinković, brata Franičević, Kolar, Gervais, Kranjec, Šinko in ostali dobri prozaisti ali liriki, pa slabi dramatikali ali komediografi, in to prav vsi, in kako to, da tem pisateljem njihov književni talent (v katerega sicer ne sumimo), kot po neki zapovedi popolnoma odpove, ko svoje teme izražajo v dramsko dialoški obliki? Mislim, da bi ne bilo nič lažjega kot z analizo dokazati, da Dončičeva drama Kazen ne zaostaja po svoji umetniški vrednosti za ostalimi njegovimi proznimi deli. Jasno, da obstajajo izrazite književne domene vsakega pisatelja, ki se izraža v več literarnih zvrsteh, toda njegove markantne predispozicije za neko zvrst se ne morejo in se praviloma tudi ne morejo kazati v popolni pesniški nepismenosti v drugi zvrsti.

Neugodna sodba o sodobni drami bi ne imela (ne v svetu ne pri nas) kakega posebnega pomena za dramo in za njen razvoj, če bi se izražala samo v pisмениh ali ustmenih kritičnih formulacijah. Usoda dramske književnosti je že skozi več stoletij taka, da živi pod udarci neusmiljene in premnogokrat krivične kritike. Toda vse kaže, da v preteklosti tak mačehovski postopek nadarjenim dramatikom ni mnogo škodil. Mnogo bolj nevarno je dejstvo, da je splošna negativna kritična sodba o sodobni drami postala dominantna tudi v gledališčih, da so jo brez rezerve sprejeli tudi mnogi tako imenovani gledališki ljudje. Tako so se dramski pisatelji znašli v položaju, v katerem bi se znašli njihovi literarni kolegi, če bi založbe zaprle svoje tiskarne in skladišča papirja za njihove lirične ali prozne tekste. Če se sodobna gledališka umetnost lahko afirmira samo ob srečanju, torej v sintezi treh enako važnih elementov: v sintezi poetičnega sodobnega teksta, sodobne interpretacije in publike, tedaj nastalo nezaupanje, do katerega je prišlo med prvima dvema, priča o resni nevarnosti, ki ovira in upropašča vsak napor v

borbi za sodobno gledališko umetnost. Dokaz o nezaupanju med gledališčem in sodobno dramsko književnostjo najdemo danes tudi v najbolj razvitih svetovnih gledaliških središčih in ne samo pri nas. Tako je nedavno pariška polemika med Jeanom Vilarom in sodobnimi francoskimi dramskimi pisatelji samo simptom tega nezdravega stanja. Sicer pa je Vilarova trditev, da so francosko gledališče med obema vojnama ustvarili režiserji, ne pa pisatelji, ki so jih prvi na svojih avantgardističnih odrih uprizarjali često pred praznimi dvoranami, ni posebno prepričevalna in bi se verjetno niti eden od velikih režiserjev z njim v tej sodbi ne strinjal. Res pa je vprašanje, in to več kot odprto vprašanje, ali bi vsi ti iznajdljivi režiserji brez živega in ustvarjalnega sodelovanja pisateljev in njihove pomoči prišli do svojega modernega stila interpretacije, če bi teh pisateljev slučajno ne bilo. Bolj važno kot take precej nerese diskusije okoli vprašanja, kdo je komu bolj potreben, režiser avtorju ali obratno, in kdo je za gledališko življenje bolj zaslužen, pa je dejstvo, da so razen v Ameriki eksperimentalna gledališča, ki so bila dovolj drzna, da se borijo za nove dramske tekste, postala redkost. Bojazen zaradi rizika narekuje mnogim gledališčem previdno repertoarno politiko, a pod udarcem te previdnosti v prvi vrsti trpi sodobna in res nova drama. In ne samo ona, pač pa, jasno, tudi vsa sodobna gledališka umetnost. Ni treba, da bi bil človek posebno duhovit, pa da odkrije vzroke, ki so pripravili uredništvo najbolj reprezentativnega gledališkega časopisa Gledališče v svetu, publikacije Internacionalnega instituta za gledališko umetnost, da je v preteklem letu organiziralo anketo o sodobnem dramskem ustvarjanju mladih, še neznanih pisateljev. V anketi so sodelovali najbolj znani francoski, angleški, nemški in ameriški pisatelji. Če je kdaj imela kaka anketa značaj zdravniškega konzilija ob postelji težkega bolnika, tedaj ga je imela ta anketa: bolnik je bilo sodobno dramsko gledališče. Na vprašanje, ali je za mladega dramskega pisatelja koristno ozko ustvarjalno sodelovanje z neko gledališko skupino in ali je od takega skupnega dela mogoče pričakovati pacientovo ozdravljenje in bolj sončne dni za gledališko umetnost, so odgovorili vsi pisatelji pritrdilno. Mislim, da je prišel čas, da se naši dramski pisatelji in naši gledališki režiserji, igralci, umetniški gledališki sveti in uprave gledališč zamislijo nad tem odgovorom.

Prevedel L. F.

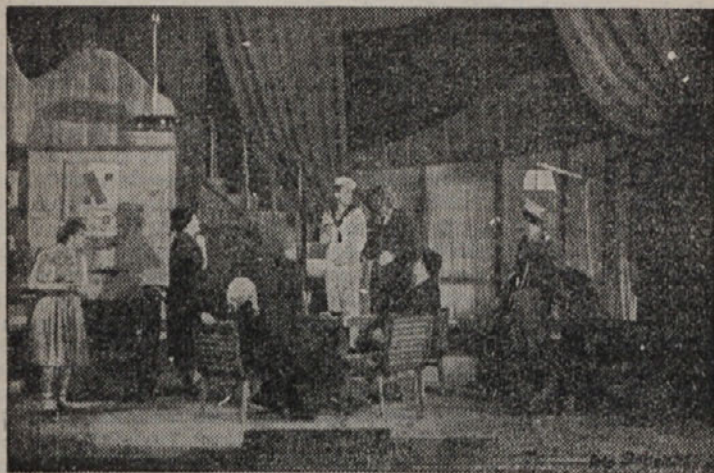
POS LANSTVO GLEDALIŠČA NI BILO NIKOLI V NAŠI ZGODOVINI TAKO VELIKO, KAKOR DANES, KO SE OB RAZKROJU STAREGA SVETA KROJE DRUŽBI IN NARODOM NOVE USODE. V GLEDALIŠKEM HRAMU SE SHAJAJO LJUDJE, DA PRISLUHNEJO UTRIPOM LASTNE IN TUJE UMETNIŠKE TVORNOSTI, DA PRISLUHNEJO NARODNIM, SOCIALNIM IN SPLOŠNO ČLOVEŠKIM BOJEM IN PRIZADEVANJEM, KI SE NAJBOLJ IN NAJŽIVEJE, NAJPOSREDNEJE ZRCALJO RAZ GLEDALIŠKI ODER.

Dr. Bratko Kref

S Č E T R T E L E T O Š N J E P R E M I E R E
N O R M A N K R A S N A : D R A G A R U T H

Režiser: E. Frelih

Inscenator: inž. arh. M. Hohnjec

Prizor iz prvega dejanja

Zaključni prizor komedije

Med
odmori
stopite
v

gledališka okrepčevalnica

in se v njej
odžejajte
in
okrepčajte!

TOVARNA USNJA ŠOŠTANJ

Telefon šte. 2

izdeluje najcenejše in najboljše podplatno usnje, komerčno in Goodeyer, vseh barv telečji in goveji boks ter velurje, dulboks za smučarske čevlje, kravino za delavske čevlje, svetovno znane likance in tehnično usnje

Tekstilna tovarna Šempeter v Savinjski dolini

izdeluje

use urste beljenega platna širine 80, 145 in 180 cm,
zavese v širini 80 in 150 cm,
flanele za rjuhe itd.

Moderna belilnica — uslužnostno beljenje

Nizke cene — Solidna postrežba

Trgovini na veliko dajemo 2% grosistični popušt

»HMEZAI«

HMELJSKO ZADRUŽNO IZVOZNO PODJETJE ŽALEC

izvaža na vsa svetovna tržišča prvorazredni savinjski hmelj, znan pod zaščitno znamko: »SLOVENSKI HMELJ, štajerski, Savinjska dolina«

Svojim članom posreduje in dobavlja: hmeljevke, umetna gnojila, zaščitna sredstva, stroje za obdelovanje hmeljišč itd.

TRGOVSKO PODJETJE

„Špecerija“

V C E L J U

Uam nudi v največji izbiri vse kolonialno blago, dalje moško, likerje, buteljčna vina, suhomesnate izdelke in sire. Oglejte si naše trgovine in gotovo boste postali naš stalen odjemalec

Po gledališki
predstavi Vas
vljudno vabimo
na prigrizek in
pristno kapljico

RESTAVRACIJA
Na - Na
ŠELIGO VINKO

Potrebujete novo
obleko, perilo
ali čevlje?

Pri hmeljarju
v Celju

je največja izbira
in najnižje cenel

METKA MEHANIČNA
TKALNICA **CELJE**

IZDELUJE:

zefirje
popeline
batiste
flanelo
flanelete
damast
blago za delovne obleke itd.

Vsem odjemalcem bomo vedno nudili kvalitetno blago po konkurenčnih cenah

Se želite za mal denar
lepo, dobro in trpežno
obleči od nog do glave?
Potem pridite u trgovino

in zadovoljni boste

»Solčava«

u Celju

TEKSTILNA
TOVARNA

PREBOLD

Telefon: Prebold štev. 1, Celje štev. 26-19

Proizvaja vse vrste posteljnega plat-
na, flanelete, tiskanino za žensko in
moško perilo ter ženske obleke v
najbolj pestrih vzorcih

!

V elika izbira
O dlična kvaliteta
L epi vzorci
N izke cene

»VOLNA « CELJE

CINKARNA CELJE

TELEFON 20-81 in 20-82

za domači trg in izvoz:

SUROVI CINK	97,80% Zn
CINKOV PRAH	97 % Zn total
FINI CINK	99,75% Zn
DVOJNO FINI CINK	99,85% Zn
RAFINIRANI CINK	98,70% Zn
CINKOVA PLOČEVINA	
AVTOTIPIJSKE IN OFFSET PLOŠČE	
CINKOVI PROTEKTORJI ZA KOTLE	
CINKOVE PRALNICE — VALOVITE	
CINKOVO BELILO	
ŽVEPLENA KISLINA 60° Bè	

Cenjene stranke opozarjamo, da opravljamo usluge z valjanjem svinca, kositra, antimonovega svinca in srebra

SAVINJSKA TOVARNA NOGAVIC

Polzela

i z d e l u j e :

moške in otroške bombažne nogavice ter vse vrste ženskih bombažnih in svilenih nogavic

Deseni po izbiri! Odlična kvaliteta!

UPRAVA GEST
IN KANALIZACIJ
C E L J E

*

*vzdržuje ceste, kanale,
mostove itd.
solidno in po
nizkih cenah*

Obiščite
veleblagovnico

**Ljudski
magazin**

Celje

kjer boste solidno
postreženi
z najrazličnejšim
blagom
po ugodnih cenah

Telefon števil 22-31 in 22-32,
poštni predal 3,
brzojavke Topper Celje.

Topper

C E L J E

*Tovarna perila, konfekcije,
prešitih odej in pletenin.
Z lastnimi prodajalnami
v Celju, na Reki, v
Mariboru, Subotici,
Zrenjaninu, Novem
Sadu, Kikindi, Sara-
jevu, Osijeku in Senti.*

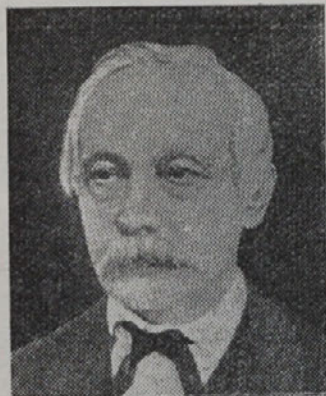
Za nakup se priporočamo
»TOPER« CELJE

Prizor iz drugega dejanja

ZGODOVINA CELJSKEGA GLEDALIŠKEGA ŽIVLJENJA

(Nadaljevanje.)

Dr. Štefan Kočevar

»To nedeljo bilo je krasno, pomladansko vreme kakoršnega to zimo poprej nismo imeli. Zvečer zbrali so se tuji gostje, kakor tudi člani celjske čitalnice v čitalniški dvorani (v Štravsovi hiši) v tako obilnem številu, da se je vse terlo. Pevala sta zdaj ljubljanski, zdaj celjski moški zbor, med tem pa so vstajali tudi govorniki — med njimi stolovravnatelj dr. Folnegovič, dr. Tavčar, starosta Ljubljanskega Sokola, dr. Fon, starosta Zagrebačkega Sokola, Jože Lipold, starosta Savinjskega Sokola, dr. Vidrič in prof. Stožir (Zagreb), dr. Ivan Lipold iz Saleške doline, prof. Ivan Krušič in drugi ter se spominjali v ganljivi besedi umerlega Štefana, pa tudi slovenskega in naroda hrvatskega. Vendar veselosti v tem društvu nisi mogel najti in zlasti Hrvatje bili so tužni zraven nas Slovencev, kateri so

ranjkega poznali že od leta 1848. in sicer od tistega dne, ko je dr. Kočevar na čelu slovenske deputacije v hrvaškem deželnem zboru pred Jelačićem v Zagrebu govoril za zjedinenje Slovencev in Hrvatov.

Z dr. Kočevarjem pokopali smo moža blagega, brezmadežnega značaja, nesebičnega rodoljuba in pospešitelja občnega blagostanja! V njem sta zgubila Celjska čitalnica in dijaki v Celju narboljšega očeta in dobrotnika. Večen mu spomin!«

Tako so celjski Slovenci pokopali moža, ki je bil dolga desetletja najvidnejša osebnost vsega narodnega življenja na tedanjem Spodnjem Štajerskem. Menda do tedaj noben Slovenec razen dr. Bleiweisa ni imel tako slovesnega pogreba. Kako silna je bila njegova ljubezen do slovenstva, je razvidno iz njegovega pisma dr. Muršcu, ki ga je pisal v revolucionarnem letu 1848.: »Cesar samo voljo Nemcev in Madjarev izpolnjuje in neče, da bi bili Hrvati pod dunajskim ministrstvom, ker je to slovenska volja in ker se boji, da ne bi razsrdil Madjarev. Čemu potem preliva 40.000 Hrvatov kri za cesarja in nemški prestol? Ako ne pomore Slovonom nadvojvoda Ivan, potem se je bati, da izgube vso ljubezen do prestola.« (Dr. Fran Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca, Zbornik Slovenske Matice, Ljubljana 1905, stran 140.) O svojem delu in o dolžnostih slovenskega politika do lastnega naroda je podal sam najlepšo izjavo, iz katere je jasno razvidna vsa skromnost in globoka ljubezen tega velikega moža do slovenstva: »Po svojih močeh nisem mogel mnogo za narod storiti, a zagotavljam vam, posebno vam mlajšim, da to, kar sem

storil v svojem življenju za narod, mi je največja tolažba v starosti. Verjemite mi, da se človeku na narod zdi, da vse drugo je malo ali nič. Le to, kar je storil človek za narod in občini blagor, to ostane in ima svojo vrednost.« (Dr. Josip Vošnjak: Spomini, Ljubljana 1905, izdala Slovenska Matica, 1. zvezek, str. 124.)

Tudi naslednja leta se je čitalnica borila z istimi težavami kot doslej, čeprav je odpadel glavni povod, da ni bilo mogoče prirejati gledaliških predstav, saj so zdaj imeli precej večje in primernejše prostore. Kljub razrazličnejšim poskusom se ni posrečilo nobenemu odborniku, da bi bil mogel zbrati kje drugje krog sebe ljudi, ki bi bili voljni nastopiti na čitalniškem odru. Tako so bile edine prireditve plesi, veselice, izleti itd. Tudi finančno stanje čitalnice je bilo slabo, zato so poskušali z nabavo biljarda povečati svoje dohodke. Niti stalnega pevskega zbora, ki bi bil nastopal na društvenih prireditvah, se jim ni posrečilo ustanoviti.

V poslovnem letu 1883-84 zasledimo prvič v sejnem zapisniku ime dr. Josipa Vrečka. Na občnem zboru dne 28. oktobra je bil izvoljen v odbor, na prvi odborovi seji dne 5. novembra 1883 pa za tajnika čitalnice. Z njegovo izvolitvijo v čitalniški odbor se pričinja doba poskusov za poživljanje čitalniškega življenja. Z njim je dobilo celjsko kulturno in gospodarsko življenje mladega, izredno agilnega in preudarnega moža, ki je po odhodu dr. Jurija Hrašovca vse do njegovega povratka v Celje centralna osebnost celjskega slovenstva. Dasi ni mogel delati čudežev, saj v tedanjem družabnem mrtvilu čitalničarjev ni našel sebi enakega okolja, je vendar odslej opazno hotenje, elan in mladostna energija človeka, ki je prišel z dunajske univerze poln zanosa, prefinjenih družabnih manir in novih domislekov za dvig kulturne stopnje celjskega malomeščanstva.

Ze na prvi odborovi seji dne 5. novembra 1883 je imel energičen govor, s katerim je kritično posegel v vzroke mrtvila celjske čitalnice ter z mladostnim optimizmom nakazal pota in sredstva, s katerimi bo mogoče vrniti čitalnici stari sloves. V profesorju Antonu Kosiju si je dobil zvestega sotrudnika in tako je bilo na njegovo pobudo na tej seji sklenjeno, da se takoj ustanovi pevski odsek čitalnice in ker čitalnica sama nima nikogar, ki bi bil primeren in sposoben za pevovodjo, naj se takoj s primerno pogodbo angažira strokovno moč, ki bo imela dovolj avtoritete za tako mesto. Drugi njegov predlog je bil, da naj se požiivi in obnovi gledališa dejavnost celjske čitalnice, in sicer naj bo prva, čeprav skromna gledališka predstava že na Silvestrov večer. Za režiserja je predlagal Gaberščka, on sam pa bo stopil takoj v stik z organistom župnijske cerkve Socherjem, ki ga bo skušal pridobiti za pevovodjo čitalnice. Organizacijo vseh čitalničnih družabnih prireditev (plesov, koncertov, veselice itd.) prevzame on sam.

Tako se je prva odborova seja v poslovnem letu 1883-84 končala po dr. Vrečkovi zaslugi po dolgoletnem mrtvilu z radostnim, upa polnim sklepom, da hočejo zastaviti vse sile za poživitev društvenega življenja. To leto so imenovali za častnega člana slovenskega skladatelja dr. Gustava Ipavca, zdravnika v Šentjuriju, ki je obljubil, da bo z vsemi močmi podpiral čitalnično stremljenje po glasbeni izobrazbi njenih članov.

Po tej seji je dr. Vrečko takoj pričel z delom. Pogodil se je z mestnim organistom Socherjem, da je prevzel mesto pevovodje novega čitalniškega

pevskega zbora in na Silvestrov večer je bila po toliko letih prvičkrat zopet gledališka predstava, sicer le komičen nastop treh oseb, a vendar le nekaj, kar je obetalo nov razmah slovenskih predstav v Celju. Kako se je ta komičen nastop imenoval in kdo so bili igralci, v sejnem zapisniku ni zabeleženo.

Odslej najdemo skoraj v vsakem zapisniku sej kakšno za tedanje dobo značilno zanimivost. Dne 3. decembra je predlagal prof. Kosi, da naj se zaradi slabega finančnega stanja z novim letom opusti več časopisov, ki niso tako važni, da bi se brez njih ne moglo izhajati. Med drugim je predlagal tudi »Slovenca«, čemur pa se je z ogorčenjem uprl Jože Žičkar. Po daljši, mestoma burni debati so slednjič sklenili, da se »Slovenec« obdrži še eno leto, pač pa da se opuste Bleiweisove »Novice«, »ker jih itak nikdo ne bere«.

Na isti seji je prof. Kosi poročal, da ga je ravnatelj gimnazije naprosil, naj bi pri čitalnici izposloval, da bi odbor prepovedal dijakom gimnazije posecanje čitalnice. To stališče gimnazijskega ravnatelja je odobravala edino inž. Miha Vošnjak, češ »da imajo dijaki na vseučilišču še dovolj časa za politiko«, dočim so dr. Serbec, dr. Filipič in dr. Vrečko nastopili odločno proti njemu. V dolgi debati je dr. Vrečko zlasti poudaril, da odbor čitalnice ne more imeti nobene pravice, da bi dijakom prepovedal zahajati v čitalnico. »Ako ravnatelj tega dijakom ne dovoli, naj jim sam prepove. Če imajo dijaki sedme in osme šole dovoljenje v gostilne in kavarne zahajati, zakaj bi jim bilo prepovedano v čitalnico zahajati in časnike brati?« Slednjič je bil enkrat za vselej sprejet tale sklep: »Čitalnični odbor ne dovoljuje dijakom od prve do šeste šole **brez spremstva** v čitalnico zahajati. Drugim dijakom tega ne zabrani. Ta sklep se sicer ne bo dal dijakom posebej na znanje, vendar se pa strežaju naroči, naj pazi, da ne bojo mali dijaki v čitalnico zahajali in naj o tem sem pa tja poroča.«

Zanimiv je zapisnik seje z dne 12. marca 1884. Te seje se ni udeležil Jože Žičkar, ki je pismeno izjavil, da izstopa iz odbora čitalnice, obenem so vzeli na znanje, da izstopata iz čitalnice duhovnika Majcen in Hudovernik, ker je bila zadnja veselica na soboto, kljub temu, da se je že svoj čas sklenilo, da se ob sobotah veselice ne bodo vršile. Dr. Serbec pojasni, da sta se glede tega pri Žičkarju z dr. Filipičem opravičila in se čudi, da kljub temu izstopa iz odbora in da se mu pridružujeta še gospoda Majcen in Hudovernik. Namesto Žičkarja je bil poklican v odbor dr. Urban Lemež, ki je prevzel od dr. Vrečka tajniške posle, dr. Vrečko pa zaradi prezaposlenosti z organizacijskimi posli začasno prevzame mesto blagajnika.

Novo angažirani pevovodja Socher je v kratkem sestavil dvajsetčlanski pevski zbor in s tem nemalo poživil čitalniško družabno življenje. Ker se je bližala velika slovesnost razvitja zastave »Savinjskega Sokola« v Mozirju, je pevski zbor čitalnice pravočasno pričel z delovanjem. V okviru čitalnice so sestavili poseben odbor, ki je imel nalogo pripraviti vse potrebno za primeren sprejem gostov, ki bodo prišli na to veliko narodno manifestacijo spodnještajerskih Slovencev iz Ljubljane, Zagreba in Trsta. O tej veliki narodni slavnosti, ki so se je udeležili

gotovo vsi celjski Slovenci, je tajnik dr. Urban Lemež napisal v sejnem zapisniku čitalnice dne 9. junija 1884 tole poročilo:

»Gotovo najlepši dnevi tekočega leta v kroniki slovenskega naroda na Južnoštajerskem in tudi celjske čitalnice je bila svečanost blagoslovljenja trobojne zastave »Savinjskega Sokola« v Mozirji. Velikanske priprave, za koje se ni le samo celi naš narod od deroče Drave do sinje Adrije zanimal, ampak na ktere so bili opozorjeni tudi naši vrli bratje Hrvati in celo severoslovanske veje mogočnega slavjanskega debela, so nas smele po pravici s sladkim upanjem navdajati, da bo ta slavnost v pomenu in po podobi velika.

Ze dan pred slavnostjo so prihajali gostje od daljnih in bližnjih krajev v Celje, ter se zbirali v mirnem zavetju naše čitalnice. Vsaki vlak je pripeljal krdelo somišljenikov in posebna živahnost je nastala, ko so prispeli brhki Sokolci ljubljanski, tržaški in zagrebški s svojimi zastavami. Odbor celjske čitalnice je skrbel za primeren sprejem došlih gostov, za prenočišče in vozove, ter se mora posebno omeniti trud in velika darežljivost gospoda predsednika dr. Serneca, ki je za brzojavljanje in druge stvari velike denarje potrosil, za kar se mu je po gospodu Kronvogelu v imenu odbora posebna hvala izrekla.

Dasiravno je bilo vreme neugodno ter se skoraj cela narava proti nam upirala, je bila vendar množica slavnostnih udeležencev velika in dolga vrsta okinčanih vozov se je pomikala po divni Savinjski dolini proti Mozirju. Velika navdušenost ljudstva nas je spremljala po celi poti ter izžarevala s krasno napravljenimi slavoloki, z zastavami okinčanimi poslopji, z živio klici in pokanjem z možnarji svoje sočutje in veselje do slavnostnih gostov. V Zavcu, v Braslovčah in Mozirji je bil slovesen sprejem in nazdravljanje prijavljenih deputacij posameznih društev, ter je bila celjska čitalnica po predsedniku dr. Sernecu zastopana. Pri slavnostni maši v Mozirju so peli celjski slovenski pevci in potem se je vršilo blagoslovljenje Sokolske zastave na glavnem trgu v Mozirju. Med velikim številom cvekov, ki so se zabijali v novo blagoslovljeno zastavo, sta se omenila dva tudi v čast celjske čitalnice in slovenskega pevskega društva v Celji, ki sta bila zabita po dr. Sernecu.

Celjski slovenski pevci so tudi sodelovali pri izvršitvi na slavnostni program nastavljenih pesem, ter pri večerni veselici peli »Za gorami dan svita se«, uglazbena in poklonjena celjski čitalnici od gospoda dr. Gustava Ipvca in »Nočna rosa«, ki jo je uglazbil pevovodja celjskih čitalničnih pevcev gospod Sochor. Vse točke programa so se v občno zadovoljnost izvršile in le prehitro so minule vesele urice, v kojih je bilo vse zlo začasno pozabljeno: le sladki spomini na srečne dneve so nam ostali z nado in željo, da bi bila ta svečanost v probujenje in prospah našega naroda!«

Velika slavnost spodnještajerskih Slovencev v Mozirju je znatno poživila društveno delovanje celjske čitalnice. Iz sejnih zapisnikov je razvidno, da so se pričeli vsi odborniki zavedati, da je treba ukreniti nekaj novega, če se hoče čitalnico dvigniti iz dosedanjega mrtvila. Samo čitanje časopisov in prirejanje veselic s tombolo in streljanjem pač ne more pritegniti širšega kroga občinstva, treba bo resno misliti na prireditve izpred tistih let, ko je bila celjska čitalnica resni konkurent nemški

kazini in nemškemu gledališču v Celju. Toda v tem niso in niso mogli naprej. Na občnem zboru dne 9. novembra 1884 se je oglasil Andrej Perc (oče znanega igralca Stanka Perca) ter v daljšem govoru ostro razmotrival vprašanje mrtvila na gledališkem polju, izražal svoje začudenje nad tem, da ni in ni mogoče zbrati med čitalničarji skupine ljudi, ki bi žrtvovali nekaj ur na teden in se posvetili študiju skromne gledališke predstave. Če je bilo to mogoče pred dvajsetimi leti — kako je to, da kaj takega ni mogoče zdaj, ko so narodnostne razmere vendar povsem druge kot takrat. Nobeni izgovori ne morejo držati: pred letom dni smo se izgovarjali, da imamo premalo prostora, danes imamo dovolj velike sobane za plesne veselice in maškarade, sobane, ki bi mogle biti pripravne tudi za skromno gledališče! Čitalnica naj votira za primerno opremo odra vsaj toliko, kolikor žrtvuje za lampione in drugi luksus, pa bo tehnična stran za gledališke predstave rešena. Kar pa se tiče igralcev, gotovo ne bo zadrege, če bodo ustvarjeni temelji, to je oder s primerno tehnično opremo.

Govor Andreja Perca je zadel v živo, vendar je ostal glas vpijočega v puščavi. Oglasil se je deželni poslanec Miha Vošnjak, ki je ostro pobijal stališče Andreja Perca, češ da ima čitalnica pač druge skrbi kot prirejanje gledaliških predstav. Gledališče je draga stvar: treba je odra, treba kulis, treba kostumov in še sto drugih stvari, kar pa vse stane mnogo denarja, ki ga čitalnica nima. »Storiti je treba, kar je mogoče, dokler pa čitalnica na boljše ne pride, naj bi se pač samo prednašalo, pelo itd.« Za Vošnjakom so govorili še dr. Serbec, dr. Vrečko, Bovha, Perc in Versec, slednjič pa je bil sprejet predlog dr. Filipiča, »naj se voli poseben odbor za nabiranje malih doneskov za priprave gledaliških potrebščin«.

(Nadaljevanje prihodnjic.)

N A Š I P R O B L E M I

GLEDALIŠČE KOT SOCIALISTIČNA SAMOUPRAVNA USTANOVA

Namesto uvoda v vprašanje, ki ga narekuje naslov, rajši nekaj re-ministenc.

»Veste, tu pri nas ni banka. Malo žaltavo bo, ampak le korajžo. Bomo že napravili. Joža, steci domov in reci moji ženi, naj ti da današnjo igro.« — — — — »Ves izkupiček prve predstave je znašal tri krome in šestdeset vinarjev. Meni se je kar vrtelo v glavi. Kaj bo, kaj bo?! Dnevnic seveda ni bilo, živeli smo kot družina, da smo le imeli za jed in kruh. Po predstavi smo razmišljali o položaju...« (Josip Daneš-Gradiš, Za vozom boginje Talije).

»Preporod slovenskega gledališča se mora izvršiti le na bazi velikopoteznega načrta in kapitala... Sodelovati morajo pri tem preporodu vsi sloji slovenski, v prvi vrsti trgovci in denarni zavodi. Ti so danes poklicani izvršiti to veliko narodno delo... In vi mecenji slovenski, ki ste že davno obljubili svoje premoženje tej prvi instituciji slovenskega

naroda, imate zdaj najlepšo priliko in najvažnejšo nalogo morda svojega življenja, da pomagate dvigniti slovensko gledališče ter mu daste trdno eksistenčno podlago« (iz Danilovega oklica decembra 1917, Danilo, Spomini, 1930).

»Predvsem ne pozabimo na dejstvo, da je gledališče javna ustanova in da bi se morala v vsaki stvari vsa javnost brigati za njega.« (Ciril Debevec, Gledališki zapiski, 1933, str. 92.)

»Dobre predstave so stvar celega kolektiva, izraz celotnega gledališča in celotnega današnjega gledanja na gledališko kulturo. — — Gledališča se morajo predvsem vzdrževati iz inkasa predstav. Ker pa nobeno gledališče ne more biti aktivno, ga mora subvencionirati država.« (Iz zapisnika diskusijskega sestanka umetniškega dramskega in opernega ansambla 11. oktobra 1948, Novi svet, 1949.)

In še: Registracija Prešernovega gledališča v Kranju kot državnega gospodarskega podjetja (Uradni list LRS 1948, št. 5 z dne 2. febr. 1948) je bila proglašena za protizakonito, ker po svojem značaju gledališče ne more biti gospodarsko podjetje, ampak le kulturna ustanova. (Ljudski pravnik, 1948, str. 182.)

Kaj lahko iz teh domačih utrinkov povzamemo? Da je pri nas gledališče organizacijsko na sredi med kulturno ustanovo in gospodarskim podjetjem, kot eno in drugo pa pravica in dolžnost njegovega kolektiva in družbe, zaradi katere živi. Kot ustanova zato, ker nudi ljudem storitev, ki je iz javnih ozirov tako važna, da jo je treba ljudem nuditi ne glede na to, ali lahko s pristojbino, se pravi z vstopnino, ki jo ustanova pobira, poravnava svoje stroške ali ne. Kot podjetje pa zato, ker je materialno zainteresirano na uspešnem izpolnjevanju svojega programa. Gospodarski značaj se kaže n. pr. v naslednjem:

ker mora z dohodki, ki jih dosega s svojo dejavnostjo, v celoti ali deloma kriti svoje izdatke;

ker svojim storitvam samostojno določa cene;

ker predvideva svoje stroške in sestavlja kalkulacije;

ker ima lahko sklade, s katerimi samostojno razpolaga (sklad za nagrajevanje delavcev in uslužbencev, rezervni sklad ipd.), ki jih ustvari z dohodki, ki jih doseže s svojim poslovanjem;

ker ima pravico do kredita, kolikor s svojimi dohodki in z dotacijami ne more kriti vseh svojih izdatkov;

ker sestavlja zaključni račun o finančnem poslovanju.

Navedeno sledi iz predpisov lanske Temeljne uredbe o ustanovah s samostojnim financiranjem, pod katero spadajo ustanove, ki opravljajo javno službo; za javno službo pa je v smislu te uredbe mišljena tudi kulturna in prosvetna dejavnost.

A tudi kot delovni kolektiv ima gledališče gmotni interes na uspešnem izpolnjevanju svojega delovnega načrta. K temu navajajo n. pr.: pravica gledališča, da lahko s svojimi dohodki ustanovi že omenjeni sklad za nagrajevanje delavcev in uslužbencev (čl. 7 cit. uredbe); uradno določilo, da je višina umetniškega dodatka umetniškega osebja gledališča odvisna od inkasa; predpis, da se delavcem, zaposlenim na gledaliških odrih in

v gledaliških delavnicah, lahko prizna poseben dodatek zaradi odgovornosti, izkušenosti, prihrankov pri materialu in doseženega uspeha pri delu (čl. 4 lanskega Pravilnika o plačah gledaliških delavcev).

Z bitko zoper birokratski centralizem, a za poglobitev socialističnih odnosov in socialistične demokracije je na področje našega gospodarstva, kulturnoprosvetne dejavnosti, socialnega skrbstva in komunale »vdrila mogočna reka ljudske iniciativnosti«: nov gospodarski sistem, delavski sveti, sveti proizvajalcev, nov zakon o ljudskih odborih itd. Strogo na liniji načela, da delovno ljudstvo, kateremu pripada vsa oblast, izvršuje to oblast in vodi družbene zadeve ne le po svojih predstavnikih v vseh oblastnih organih, temveč po delavskih svetih in po vseh drugih samoupravnih organih na gospodarskem, prosvetnem, kulturnem in socialnem področju, dopušča naš zakonodajalec tudi v taki ustanovi, kakor je gledališče, kolektivno upravljanje. Člani kolektivnega organa za upravo so lahko imenovani od pristojnega državnega organa, izvoljeni od delovnega kolektiva ustanove ali pa delegirani od družbenih organizacij, delovnih kolektivov in državljanov, ki imajo za ustanovo neposreden interes. Tak kolektivni upravni organ je tedaj pristojen za reševanje vseh gospodarskih in finančnih vprašanj podjetja (čl. 13, 14, 15. cit. Temeljne uredbe).

Taka napredna socialistična družbena težnja je našla svoj polni odraz tudi v predlogu novega ustavnega zakona (primerjaj čl. 7 osnutka ustavnega zakona!). To je obrazložil tov. Edvard Kardelj z naslednjimi besedami: »Vprašanja družbenih funkcij izven gospodarstva, in sicer predvsem na področju prosvete, kulture, zdravja, socialne zaščite itd., ustavni zakon prav tako postavlja na nov način. V načelu jih ne obravnava več kot vprašanja s področja državne uprave, pač pa kot vprašanja s področja družbenega samoupravljanja. Zakon se pri tem sicer ne spušča v podrobnosti, ker smo na tem področju v precejšnjem zaostanku, pa kljub temu jasno jemlje smer k temu, da omenjene družbene funkcije ne bodo več domena države — razen kolikor je to potrebno za zaščito ureditve in enotnega sistema ali za materialno zagotovilo ustreznih družbenih skladov za finansiranje delavnosti na teh področjih — pač pa domena samoupravnih družbenih organov. Ta smer je v zakonu jasno označena in nam omogoča, da jo bomo z vrsto bodočih zakonov razvili v podrobnostih« (Slovenski poročevalec št. 309 z dne 31. 12. 1952).

Prenašajoč to načelo tudi v gledališče pa ostane prav gotovo pribito, da sodijo nekatera upravna vprašanja pred ožji krog, nekatera pred širši krog odločujočih, če ne pred ves kolektiv. Vprašanja umetniškega značaja — dramaturška, repertoarna ipd. — so nedvomno zadeva ožjega, bolje — posebnega kroga, gospodarska, finančna itd. pa zadeva širšega kroga poklicanih in odgovornih.

Prvi korak k rešitvi zgoraj načetega vprašanja o samoupravljanju v gledališču lahko gledamo v gledališkem svetu — ponekod imenovan umetniški svet — ki je bil gledališču priključen z nalogo, da »gledališču pomaga pri vseh vprašanjih, kjer je gledališču potrebna pomoč, da lahko čim uspešneje vrši svojo kulturnovzgojno nalogo«.

Gustav Grobelnik.

DRAMA SNG V LJUBLJANI. Letošnja sezona v ljubljanski Drami se je zaradi gradbenih del začela zelo pozno. Prezidava odra se je zavlekla, da je morala Drama začeti sezono v opernem gledališču, kjer »gostuje« še vse do danes. Jasno je, da to zelo ovira redno delo, saj ima lahko Drama v Operi tedensko največ tri predstave. Ta primer adaptacijskih del je s svojim zavlačevanjem skorajda tipičen za vsa gradbena dela v naših gledališčih. Kljub temu, da je stavbna komisija obljubila, da bodo dela končana že v septembru ali oktobru 1952 in da je potem ta datum premikala s tedna na teden in iz meseca v mesec, tudi še zadnji obljubljeni rok, ki se sedaj glasi »konec januarja 1953« nikakor ni definitiven. Vprašanje je, kdo je kriv. Brez dvoma gre za objektivne vzroke. Kljub temu pa ne more biti dvoma o tem, da bi sindikat dramskega gledališča in uprava lahko vendarle stvar nekoliko pospešili. Zaradi zavlačevanja gradbenih del je vodstvo gledališča izpostavljeno ostri kritiki na zborih volilcev. Navsezadnje bi krog gradbenih strokovnjakov le moral vedeti, koliko časa je potrebno za predvidena dela in bi z iluzornimi obljubami ne vodil uprave gledališča in publike tako dolgo za nos! To zavlačevanje pa je naravnost usodno zato, ker letos praznujemo šestdesetletnico slovenskega gledališča v Ljubljani in bi jubilejna sezona morala biti posebno bogata in posebno zanimiva.

Doslej so bile v Operi tri dramske premiere: Cankarjev Kralj na Betajnovi v drzni eksperimentalni režijski postavi mladega Franceta Jamnika, Goljeva Snelguljčica, prav tako v režiji Franceta Jamnika in Gogoljev Revizor v režiji Mirka Mahniča. Inscenatorja prvih dveh premier sta Niko Matul in Mile Korun. Inscenator Revizorja pa inž. arh. Viktor Molka. Največ prahu je vzdignila Jamnikova režija Kralja na Betajnovi, ki jo je del kritike in občinstva ostro odklonil, drugi del pa sprejel naravnost z navdušenjem.

Opera Slovenskega Narodnega gledališča je imela v tem času štiri premiere: W. A. Mozart: Beg iz Seraja, A. Dvořák: Rusalka, L. van Beethoven: Fidelio in J. Gotovac: Ero z onega sveta. Beg iz Seraja dirigira Bogo Le-

skovic, zrežiral ga je Hinko Leskovšek, insceniral pa akad. slikar Maks Kavčič; Rusalko dirigira Samo Hubad, zrežiral jo je debutant Edvard Rebolj, scenografsko pa jo je pripravil prav tako akademski slikar Maks Kavčič; Fidelia dirigira dr. Danilo Švara, zrežiral ga je Ciril Debevec, insceniral pa inž. Ernest Franz; Ero z onega sveta dirigira Rado Simonitti, zrežiral ga je Ciril Debevec, insceniral pa inž. Ernest Franz.

DVA JUBILEJA V SNG V LJUBLJANI. V Cankarjevem Kralju na Betajnovi je slavil petindvajsetletnico umetniškega dela dramski igralec Pavle Kovič, v Mozartovem Begu iz Seraja pa tridesetletnico umetniškega dela operni pevec Svetozar Banovec.

V LJUBLJANI JE BIL USTANOV-LJEN SLOVENSKEGA GLEDALIŠKI MUZEJ. Dne 29. novembra 1952 je bil v Ljubljani ustanovljen Slovenski gledališki muzej, katerega namen je zbrati čim več zgodovinskega gradiva o slovenskem gledališkem dogajanju in ga urejenega hraniti v svojih zbirkah in stalnih razstavah, dostopnih občinstvu. Muzej vodi znani gledališki zgodovinar Janko Traven.

SLOVENSKEGA NARODNO GLEDALIŠČE V MARIBORU. Drama slovenskega narodnega gledališča v Mariboru je do januarja imela štiri premiere: Calderonovega Sodnika Zalamejskega v režiji Frana Žižka in inscenariji Vlada Rijavca, Nušičeve žalujoče ostale v režiji Danila Gorinška in inscenariji T. Primožiča, M. Krlježe Ledo v režiji J. Dolarja in inscenariji Vlada Rijavca ter Pere Budaka Metež v režiji Frana Žižka. V študiju je dramatisacija Dobrega vojaka Švejka.

Mariborska Opera je imela doslej dve premieri, balet pa eno. Donizettijevo opero Don Pasquale je kot gost zrežiral Hinko Leskovšek, insceniral jo je akademski slikar Maks Kavčič, dirigira pa novi direktor mariborske opere Ciril Cvetko. Puccinijevo Tosco dirigira Heribert Svetel, zrežiral jo je Nino Uršič, insceniral pa Vlado Rijavec. Baletno pomeno Oskarja Nedbala Od pravljice do pravljice je koreografsko in režijsko pripravil Maks Kirbos, insceniral Tošo Primožič, dirigira pa jo Heribert Svetel.

Po sodbi kritike in odzivu publike je največji uspeh doživel Budakov Metez. Na drugo mesto je kritika uvrstila Calderonovega Sodnika Zalamejskega. Krležovo Ledo je publika sprejela dokaj hladno.

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO. Ljubljansko mestno gledališče je v prvi polovici letošnje sezone (to je v drugi sezoni rednega dela) pripravilo pet premier: Gervaisovo izvorno komedijo Karolina Reška, Anouilhovega Popotnika brez prtljage, Normana Krasne Drago Ruth, Etbina Kristana Gospodarja in Kristine Brekove Pravljico o bogatini in zdravilnem kamnu. Kljub temu, da kritika nobeni od teh uprizoritev ni priznala nadpovprečnih kvalitiet, je odziv publike nenavadno živ. Sploh je treba poudariti, da si je to mlado gledališče že v drugi sezoni rednega dela priborilo širok krog stalnega občinstva. Deloma je to pripisati dejstvu, da se kvaliteta predstav v Mestnem gledališču počasi, a dosledno dviga in da se je to gledališče orientiralo pretežno v komedijski repertoar. Nobelega dvoma ni več, da je to mlado gledališče, ob katerega ustanovitvi je bilo tolikanj razpravljanja in najbolj pesimističnih prognoz, že pognalo korenine in se zasidrilo med ljubljanskim gledališkim občinstvom. Postalo je umetniška ustanova, brez katere kulturna Ljubljana ne bi mogla živeti.

PREŠERNOVO GLEDALIŠČE V KRANJU. Prešernovo gledališče v Kranju si je po nekaj kratkih letih delovanja priborilo časten naslov enega od najboljših slovenskih gledališč. Priborilo pa si je tudi tisto, za kar se mnoga druga gledališča bijejo z mnogo manjšim uspehom: publiko. Prešernovo gledališče prištevava med svojo najbolj zvesto in hvaležno občinstvo tudi kranjsko delavstvo. In prav to je največji uspeh, ki so ga mogli doseči.

V letošnji sezoni so imeli štiri premiere. Kreftove Kranjske komediantje je kot gost zrežiral Andrej Hmeng, ki sedaj gostuje v Celju z režijo Zmavčeve drame Izven družbe. Predstava je doživela lep uspeh (doslej samo v Kranju 18 ponovitev!). Stalni režiser Prešernovega gledališča Dino Radojevič je uprizoril Goljevo mladinsko igro Sneguljčica in Normana Krasne komedijo Drag Ruth. Naše bralce bo zanimalo, da je bila Sneguljčica v Kranju uvrščena v abonma in da jo občinstvo navdušeno sprejelo. Četrto premiero, Klabundovo igro Krog s kredo je zrežiral kot gost Slavko Jan, režiser in

igralce drame SNG v Ljubljani. Sedaj študirajo Gorkega dramo Na dnu. Režira Dino Radojevič.

ŠTRIDESETLETNICA PTUJSKEGA GLEDALIŠČA. V decembru je bila v Okrajnem gledališču v Ptujju premiera Cankarjeve drame Kralj na Betajnovi. Uprizorjena je bila kot slavnostna predstava ob štridesetletnici slovenskega gledališča. Režiser je bil Peter Malec, scenograf inž. Viktor Molka. Za štridesetletnico je gledališče izdalo zanimivo publikacijo na 45 straneh pod naslovom Gledališka kronika 1912—1952. Upravnik gledališča Jože Rojic je prispeval uvodnik o kulturnem in političnem poslanstvu gledališča, prof. Fran Alič obširno zgodovino ptujskega gledališča pod naslovom Gledališče v Ptujju, Jože Babič spomine na delo v ptujškem gledališču, Pavel Razberger prav tako Spomine na gledališko življenje v Ptujju, urednik Jože Rojic pa nekaj statističnih podatkov o gostovanjih ptujskega gledališča in o njegovih sodelavcih od leta 1945 do danes.

Pred Kraljem na Betajnovi je imelo letos ptujsko gledališče že tri premiere: Schillerjevo Kovarstvo in ljubezen, Arxovo Izdajo pri Novari in Golarjevo Vdovo Rošlinko. Vsa dela je zrežiral stalni režiser ptujskega gledališča Peter Malec.

GLEDALIŠČE ZA SLOVENSKO PRIMORJE V POSTOJNI. Slovensko gledališče, ki dela v najtežjih pogojih, je prav gotovo Gledališče za slovensko Primorje v Postojni. Brez lastne hiše, brez zagotovljenih subvencij, brez lastnih prevoznih sredstev, ki bi jim bila kot potujočemu gledališču brezpogojno potrebna, opravlja pionirsko delo v kulturno zaostalem slovenskem Primorju, ki je bilo po tridesetih letih priključeno matični domovini. Kulturna politika italijanskih okupacijskih oblasti je tako do kraja pokvarila postojnsko občinstvo, da ima danes postojnsko gledališče veliko več in veliko bolj zahtevne in veliko bolj hvaležne gledališke publike v zadnji kraški vasi kot pa v gospodarskem in kulturnem središču — Postojni.

V lanski sezoni je gledališče uprizorilo šest premier. Na tridesetdesetih predstavah je imelo 21.022 obiskovalcev. Kulturno situacijo v Postojni jasno ilustrira dejstvo, da je od 73 predstav bilo v Postojni samo šest predstav, vse ostale pa na gostovanjih.

Letošnjo sezono so začeli s Cankarjevim Kraljem na Betajnovi. Ker je ansambel postojnskega gledališča pre-

majhen, so si morali pomagati z gosti. Francko je igrala Alenka Svetelova, Maksa Janez Rohaček, oba člana Mestnega gledališča v Ljubljani, Bernota pa Stane Potokar, član drame SNG v Ljubljani. Režiser je bil Hinko Košak, scenograf pa Niko Matul. Študij predstave je bil zaradi gostov, ki niso mogli vedno prihajati na vaje, raztrgan in nereden, uspeh predstave pa temu primerno nezadovoljiv. Ta primer dovolj jasno kaže, da je perspektiva razvoja manjših gledališč edinole v osamosvojitvi. Dokler bodo manjša gledališča navezana na taka gostovanja, ne bo mogoče redno delo, pa tudi o predstavi ni mogoče reči, da bi to bila predstava tega gledališča.

Naslednji dve premieri sta bili: Gorinškova Rdeča kapica v režiji Toneta Potuška in Klabundov Krog s kredu v režiji Hinka Košaka, inscenaciji Nika Matula in v kostumski opremi Mije Jarčeve.

SLOVENSKO GLEDALIŠČE V KOPRU. Slovensko gledališče v Kopru je pripravilo v tej sezoni šele eno samo premiero: Gogoljevo Ženitev. Delovni pogoji tega gledališča so problematični; na razpolago imajo sicer lepo gledališko hišo, toda kot vsa mlada gledališča ima tudi koprsko premajhen ansambel, predvsem pa premalo občinstva. Vsekakor Gogoljeva Ženitev za repertoar tega gledališča ni najprimernejša. Najprej zato ne, ker je uprizoritev te klasične komedije za tako mlad ansambel prehuda naloga in drugič zato, ker bi bilo v Kopru treba voditi specifično repertoarno politiko. Začeti bi bilo treba z lažjimi deli, s katerimi bi občinstvo privabili in šele nato preiti h klasičnim delom.

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE ZA SVOBODNO TRŽAŠKO OZEMLJE V TRSTU. Ker je tržaško slovensko gledališče lansko poletje igralo Shakespearovo tragedijo Romeo in Julija na prostem, se je letošnja sezona začela zelo pozno. Tako so imeli doslej eno samo premiero in sicer Goljevo Sneguljčico. Premiera je bila v prosvetni dvorani v Skednju, ker jim anglo-ameriška vojaška uprava ni dala na razpolago dvorane v Trstu. V predsezoni pa je gledališče gostovalo v Ljubljani in sicer v Operi in v Mestnem gledališču, obakrat v Jamesovo Dedinjo. Aprila ali maja bo gledališče gostovalo tudi v Mariboru, Celju in Kranju. Na to gostovanje že sedaj opozarjamo.

HRVAŠKO NARODNO GLEDALIŠČE V ZAGREBU. Drama Hrvaškega Narodnega gledališča v Zagrebu je kot prvo premiero v letošnji sezoni uprizorilo Giraudouxovo dramo Trojanske vojne ne bo. Režijsko vodstvo je imel Vladimir Habunek, inscenator pa je bil Edo Kovačević. Nadaljnje dramske premiere so bile: ameriška drama Tennessee Williamsa Steklena menezarija, ki je na repertoarju tudi v Mestnem gledališču v Ljubljani. Režiral je Mirko Perković, insceniral Boško Rašica, kostumno pa jo je opremila Inge Kostinčar; krstna uprizoritev nove drame Ervina Sinka Obsojenci v režiji Mladena Skiljana in inscenaciji Aleksandra Avgustinčiča. Ker je drama na repertoarju tudi v našem gledališču, ne bo odveč, če ze sedaj o njej nekoliko obširjene spregovorimo. Dogajanje drame je navezano na nedavne dogodke na Madžarskem v zvezi z informbirojevsko gonjo proti Jugoslaviji. V kaotičnem neredu življenja v Budimpešti spremljamo dogajanja v skupini madžarskih političnih delavcev, med katere pride tudi jugoslovanski študent Ivo Perić. Fant ponosno in pogumno govori resnico o svoji domovini in jo s patriotskim zanosom brani pred obrekovanjem. Svoje prepričanje plača z življenjem. Ob tem osnovnem konfliktu srečamo vrsto značajev, ki se lomijo ob nasilju in ob spletkah informbiroja.

Hrvaška kritika je delu priznala soliden uspeh.

ZAGREBSKA KOMEDIJA. Na zagrebško gledališče Komedija so nas prvič opozorila njegova gostovanja v domu JLA v Mariboru. O kvalitetah teh predstav je morala spregovoriti tudi naša gledališka kritika in tako smo postali pozorni na njegovo delo.

Gledališče je bilo ustanovljeno približno ob istem času kot Mestno gledališče v Ljubljani, in sicer leta 1949. Z rednim delom je začelo 29. novembra 1949. Za program si je postavilo uprizorjanje komedij, operet in revij s politično-satirično tendenco. Ze v prvi sezoni si je priborilo širok krog publike in vrsto vidnih gledaliških sodelavcev iz drugih hrvaških gledališč. V dveh in pol sezonah so naštudirali 29 premier, od tega 17 komedij, 6 revij in 6 operet. Domači avtorji so bili zastopani s 13 deli, tuji pa s 16 deli. Skupno je bilo odigranih 588 predstav, ki jih je obiskalo 235.000 gledalcev! Gledališče je ustanova Mestnega ljudskega odbora Zagreb.

Ob dejstvu, da je gledališče uvstilo v svoj repertoar klasično opereto in da z njo doseza zelo lepe uspehe, se kaže

zamisliti. Morda bi bilo prav, da se v to smer začne počasi orientirati tudi Mešno gledališče v Ljubljani? Sploh bi bilo treba že enkrat v načelu rešiti problem, ali klasična opereta sodi v repertoar naših gledališč ali ne.

Komedija ima 132 članov, od tega: direktorja, tajnika, dramaturga, lektorja, štiri režiserje (med njimi so Tito Strozzi, Slavko Midžur in Vid Fijan), dva scenografa, dva dirigenta, enega korepetitorja, 16 igralcev, 14 igralk, 6 operetnih solistov in solistk, 23 članov orkestra, 2 inspicienta, 1 suflerja in številen tehnični personal.

Od letošnjih premier velja omeniti Nušičevo Oblast, ki jo je dokončal Mile Stanković in Devalovo komedijo Kotiček igračk.

SHAKESPEAROV HENRIK IV. V SRBSKEM NARODNEM GLEDALIŠČU V BEOGRADU. Dr. Branko Gavella je v Srbskem Narodnem gledališču v Beogradu zrežiral oba dela Shakespearove zgodovinske tragedije Henrik IV. in dosegl prodoren uspeh. Radoš Novaković pravi v kritiki med drugim, da je bilo delo uprizorjeno verno pisateljevi zamisli in da je režiser izredno uspel z delom na tekstu, tako ta je bila pesnikova beseda igralško izdelana do izredne popolnosti v intonacijah in to ne samo pri glavnih vlogah, ampak tudi pri najmanjših epizodnih likih. Vloga Falstafa je igral Ljubisa Jovanović. »Treba je poudariti«, zaključuje Radoš Novaković svojo kritiko, »da je ansambel Narodnega gledališča dokazal, da zna in more pod dobro režisersko roko ustvariti tudi tako komplicirano in težko nalogo kot je prva izvedba Henrika IV. na beograjski sceni.«

GORKEGA DRAMA NA DNU NA ODRU JUGOSLOVANSKEGA DRAMSKEGA GLEDALIŠČA V BEOGRADU. V režiji Mate Miloševića je bila konec januarja v Južooslovenskem dramskem gledališču v Beogradu premiera Gorkega drame Na dnu. Kritika doslej o uprizoritvi še ni spregovorila.

DVE PREMIERI V BEOGRAJSKEM DRAMSKEM GLEDALIŠČU. Beograjsko dramsko gledališče, poleg Srbskega Narodnega in Jugoslovenskega dramskega tretje beograjsko gledališče je imelo v decembru dve premieri. Tomislav Tanhofer je zrežiral Racinovo Fedro, dr. Marko Fotes pa svojo predelavo Plakira. Kritika je obe prestavi sprejela z rezervno.

NARODNO GLEDALIŠČE V NISU. Niško narodno gledališče je imelo v letošnji sezoni štiri premiere, in sicer Molièrovo Učene ženske, Scribow Kozarec vode, Shakespearovo komedijo Kakor vam drago in Plaovićevo igro Ko je sreda, je petek. Zanimivo je, da je niško gledališče v prvo polovico sezone uvrstilo kar dve klasični deli. Po poročilih iz Niša so vse predstave dobro uspele in privabile v gledališče širok krog publike.

NARODNO GLEDALIŠČE V PANČEVU. Narodno gledališče v Pančevu je za letošnjo sezono napovedalo 11 premier in 6 obnovitev iz prejšnje sezone. Doslej je od te napovedi uresničilo le skromen delček. Uprizorilo je Balzacovega Merkadeta in Sudermannovo Čast. Vsekakor svojevrstna repertoarna politika! Obe deli so izbrskali iz zaprašenih arhivov. Kaj počne Sudermann na repertoarju naših gledališč, zares ni jasno, ko je celo v Nemčiji uprizorjanje njegovih del skrajna redkost. Žal nimam pri roki kritik, zato ne morem poročati o uspehu, ki so jih te predstave imele. Naše bralce bo gotovo zanimalo, da ima pančevsko gledališče, za katerega pri nas komaj vemo, 15 dramskih igralk, 19 dramskih igralcev, svojega scenografa, 4 administrativne uslužbenice in nad 25 tehničnih delavcev. Angažirane ima kar 3 stalne režiserje.

SRBSKO NARODNO GLEDALIŠČE V NOVEM SADU. Tudi o tem gledališču v Sloveniji malo vemo, daši uprizarja drame, opere, operete in balet. Naj navedem iz repertoarnega načrta nekaj imen: Krleža, Nušič, Držić, Popović, Vojnovič, Kulundžić, Shakespear, Schiller, Dickens, Flaubert, Strindberg, Miller, Bizet, Mascagni, Puccini, Donizetti, Mozart, Kalman, (Grofica Marica!!!) Glazunov, Prokofjev, Ravel.

Mladinsko gledališče bo uprizorilo dramtizacijo Molnarjeve povesti Junaki Pavlove ulice, ki smo jo te dni dobili tudi Slovenci v Barbaričevem prevodu. Dramatiziral jo je Nikola Smederevac.

Tudi novosadsko gledališče se ostro bori za publiko. Da bi čim bolj popularizirali gledališko umetnost, so uvedli neke vrste gledališko ljudsko univerzo. Vsak teden predavajo člani gledališča o uprizorjenih delih, pa tudi o splošnih vprašanjih gledališča in dramatik. Tako je na primer januarja na sporedu predavanje Jovana Putnika o komediji dell' arte.

In še ena zanimivost iz Subotice: v prva številka letošnjega Gledališkega lista objavlja tole notico: »V tej sezoni smo

znižali cene vstopnicam. Cene so zdaj vsakomur dostopne. Za operne premiere stane vstopnica od 100 do 35 dinarjev, za dramske premiere pa od 80 do 25 dinarjev. Ker so cene tako nizke, v letošnji sezoni gledališče ne bo razpisalo abonmaja. — Kaj bi se zgodilo v Celju, če bi cene »znižale« tako kot so to storili v Novem Sadu?!

NARODNO GLEDALIŠČE SUBOTICA. V Subotici deluje Narodno gledališče, v katerem delajo pod isto streho hrvaška drama, opera in opereta ter madžarska drama, opera in opereta. Hrvaška drama je v letošnji sezoni pripravila tele premiere: Jovana Sterije Popovića komedijo Zla žena, Poljankovićevo ljudsko igro Vašange, Ostrovskega dramo Nevihla in Nušićevo komedijo Dr. Madžarska drama je letos med drugim uprizorila Shawovo Candido. Mladinsko gledališče ima v načrtu uprizoritev dramtizacije Mayevega potopisa Winnetou. Dramatiziral ga je Branko Sporljer, režijsko vodstvo ima Rudolf Opolski, scenograf pa je Madžar Zoltan. Če nič drugega, vsaj originalno! Zdi se sicer, da Winnetou na odru ne more uspeti, ker je v dramtizaciji nemogoče vnesti bistvo tega potopisa, to je občutje potovanja, ki prinaša vedno nova doživetja. Vsekakor je zanimivo, da Hrvati v času, ko so pri nas potopisi Karla Maya še prepovedani in izločeni iz javnih knjižnic, njegova dela prirejajo celo za gledališče.

Zgoraj poročam o uprizoritvi šinkove drame Obsojenci v hrvaškem narodnem gledališču v Zagrebu. Gledališki list Madžarske Drame v Subotici poroča, da je drama prevedena v madžarščino in da bo te dni madžarska premiera v Subotici.

Iz istega gledališkega lista povzemam, da je subotičko gledališče kot vsa gledališča v Jugoslaviji v borbi za publiko. Kot velik uspeh namreč navaja gledališki list dejstvo, da so namesto treh razpisanih abonmajev uspeli zbrati še obiskovalce za četrto abonma. Torej so približno na istem kot v Celju.

Suša v izvorni dramatikki je občutna tudi na Hrvaškem. Da bi dalo pobudo dramskim piscem, je subotičko gledališče razpisalo nagradni natečaj s tremi nagradami po 50.000, 30.000 in 20.000 din.

V ilustracijo glede vstopnine naj navedem, da ima subotičko gledališče nenavadno nizke cene: za dramske predstave 10 do 45 dinarjev, za operne in operetne pa 20 do 60 dinarjev.

NARODNO GLEDALIŠČE V SARAJEVU. V letošnjem poletju so preno-

vili sarajevsko Narodno gledališče. Prva dramska premiera v obnovljeni hiši je bil Roblešev Montserrat. Naslednje tri premiere so bile: Priestleyev Nevarni ovinek, Stankovićevo Koštana in Shakespearova komedija Kakor vam drago.

NARODNO GLEDALIŠČE BANJA LUKA je kot svojo prvo letošnjo premiero uprizorilo Shakespearovega Beneškega trgovca. Sledila je Foderjeva Natura, nato pa Vaška učiteljica S. Rankovića v dramtizaciji P. S. Petrovića.

NARODNO GLEDALIŠČE MOSTAR. doslej najljepše in najmoderneje jugoslovansko gledališče, sezidano od septembra 1949 do 17. novembra 1952, je v letošnji sezoni uprizorilo naslednja dela: Josip Kulundžić: Ljudje brez oči, Petar Kacić: Jazbec pred sodiščem, Lope de Vega: Prebrisana norica in Artur Miller: Vsi moji sinovi.

Gledališče je v letu 1951 imelo 56 predstav z 19.295 obiskovalci, v letu 1952 pa 140 predstav z 58.745 obiskovalci.

VARAŽDINSKO MESTNO GLEDALIŠČE je kot otvoritveno predstavo sezone uprizorilo Nemčičevo komedijo Kvas brez kruha v režiji Janka Marinkovića. Sledila je premiera Burke o jezicnem dohtarju v priredbi in režiji Radovana Ivšića. Za popularizacijo gledališke umetnosti prireja varaždinsko gledališče predavanja v Ljudski univerzi, v domu JLA in pri večjih delovnih kolektivih.

SPLITSKO NARODNO GLEDALIŠČE je zaradi slabega obiska moralo popustiti zahtevam publike in uvrstiti v repertoar opereto. Tako so že v lanskii sezoni z velikim uspehom uprizorili Tizardovićevo Malo Floramy, ki jo ponavljajo še letos pred razprodanimi hišami. Z enakim uspehom uprizarjajo ljudsko opero Miljenko in Dobriča hrvaškega komponista Koludrovića. Drama uprizarja Dežmanovo dramtizacijo Zlatarjevega zlata Avgusta Senoe in Benedettijevo komedijo Trideset sekund ljubezni, ki je bila mnogo igrana tudi pri nas.

NARODNO GLEDALIŠČE V RANKOVIČEVEM. V Rankovičevem, v bivšem Kragujevcu, je Narodno gledališče letos uprizorilo naslednja dela: Smrt majke Jugovića (Ivo Vojnović), Vaška učiteljica (dramtizacija P. Petrovića-Pecije), Brez tretjega (M. Begović) in Pokodirena tikva (J. S. Popović). Kot prva naslednja premiera je predvidena Cankarjeva farsa Pohujšanje v dolini Šentflorjanski. Glede publike je rankovičevsko gledališče nekoliko na boljšem kot

v Celju. V poročilu, ki ga objavlja beograjska Revija je rečeno, da vsaka premiera doživi okoli pet razprodanih predstav brez abonmajev.

NOVO GLEDALIŠČE TURŠKE NACIONALNE MANJŠINE V SKOPLJU. Makedonski tisk obširno poroča o otvoritvi turškega manjšinskega gledališča v Skoplju, ki je kot svojo prvo predstav uprizorilo Čorovičevega Zulumčara.

IZVIRNA DRAMSKA DELA V HRVATSKIH GLEDALIŠČIH. Povsem drugače kot v Sloveniji, kjer je po preteku polovice sezone eno edino slovensko gledališče (Celje) imelo toliko poguma, da je uvrstilo v repertoar domačo noviteto, je glede tega položaja na Hrvatskem drugače. Skoraj vsa gledališča imajo v repertoarju po eno novo domače dramsko delo. Tako je Drama HNK že uprizorila Ervina Šinka Obsojenca, o čemer poročam obširneje zgoraj. Več del je v pripravi, še več pa je napovedanih za drugo polovico sezone.

Naravnost vsiljuje se vprašanje, kako je to mogoče. Prvi razlog je v tem, da so hrvaški pisatelji mnogo bolj plodoviti — vsaj kar zadeva dramsko ustvarjalnost — kot slovenski. Bolj plodoviti so med drugim — nastevanje teh »drugih« razlogov za plodovitost pustimo v tem kratkem informativnem prikazu ob strani, ker sodijo v obširno študijo — zategadelj, ker je poklicnih gledališč na Hrvatskem toliko, da ima vsak pisatelj, ki je napisal količjak kvalitetno odsko delo, skoraj garancijo, da bo delo res tudi uprizorjeno. In hrvaška gledališča izvorna dela kot smo rekli, tudi res uprizorjajo. Zato Marijan Matković, upravnik HNK in znani esejist, kritik, literarni zgodovinar in dramatik, čigar razpravo O sodobni dramski književnosti objavljamo v prvem delu GL, nima prav, ko govori malodane o zaroti gledaliških ljudi proti dramskim pisateljem. Nima prav, kar zadeva hrvaška gledališča, pač pa njegove trditve v marsičem drže za slovenska gledališča. Še več: naša gledališča odklanjajo dela domačih dramatikov, a v isti sapi segajo po prevodih nič bolj, če ne še manj kvalitetnih novih hrvaških komedij (primer Draga Gervaisa v ljubljanskem Mestnem gledališču).

Da se vrnem k začetku: hrvaški dramatik so mnogo bolj plodoviti kot slovenski in hrvaška gledališča njihova dela tudi uprizorjajo. Morda je kriterij pri izbiri nekoliko manj strog kot pri nas. To je lahko trenutno slabo, a v

perspektivi bo dalo visoke obresti. Pisatelju-dramatiku je uprizoritev njegovega dela najboljša šola za nadaljnje delo. Šele na odru drama zaživi, šele tu pridejo do polnega izraza njene dobre in slabe strani. Malo čudno se sliši, pa je le res: če hoče vzgojiti dobrega dramatika, uprizarjaj tudi njegova slabša dela! L. F.

NOVA GLEDALIŠKA STAVBA V TUZLI. Hrvaški in bosenski tisk poroča, da so v Tuzli začeli graditi novo gledališko poslopje. Predvidevajo, da ga bodo dogradili v teku letošnjega leta in da bo otvorietv 29. novembra letos. Izkušnje za gradnjami v Celju in v Ljubljani so sicer take, da v to napoved stežka verjamejo. Toda kakor koli že bo, gradnja je v teku in celjsko občinstvo, ki je letos dobilo novo gledališče, bo prav gotovo zanimalo nekaj podrobnosti o tuzlanskem projektu.

Poročila pravijo, da projekt spominja na zgradbo Jugoslovanskega dramskega gledališča v Beogradu, seveda v mnogo manjših merah. Dvorana bo v parter in na balkon sprejela 400 gledalcev. Parter je nagnjen proti odru. Oder bo premičen in opremljen z najmodernejšimi napravami. Poleg odra grade salon za igralce, rekvizitnico in 16 garderob za po dva igralca. V vsaki garderobi bo topla in hladna voda in moderno pohištvo s kavči. Vsi prostori bodo ogrevani s toplim zrakom. Pred gledališčem bo širok tlakovan prostor za bazenom. Vhod bo skozi kolonado vitkih stebrov. Gledališče bo imelo dva foyera; v prvem bodo garderobe, v drugem pa okrepčevalnica in kadilnica.

Istoačasno za gradnjo gledališča adaptirajo ob obali reke Jale enonadstropno hišo, v kateri bo gledališki klub, čitalnica, knjižnica, gledališki sindikat. Združena je dramskih umetnikov in velika dvorana za vaje.

Prihodnje leto bodo začeli z zidavo velike dvonadstropne stanovanjske hiše z 20 komfortnimi stanovanji in več garsonierami za člane gledališča. V projektu pa ni govora o gradnji gledaliških delavnic. Verjetno imajo za njih že dobre prostore, saj so pogoji za kulturno-umetniško delo v Bosni zelo ugodni.

Projekt je vsekakor idealen in Tuzlancem lahko želimo samo eno, namreč to, da bi bil tudi stoodstotno realiziran.

NARODNO GLEDALIŠČE V ZENICI. V bosenskem industrijskem centru Zenici deluje od leta 1949 poklicno Narodno gledališče, ki je v letošnji sezoni uprizorilo naslednja dela: Aleksander Dumas — sin: Gospod Alfonz, Molière:

Tartuffe. Držic: Mande in hrvaško predelavo Goljeve Sneguljčice.

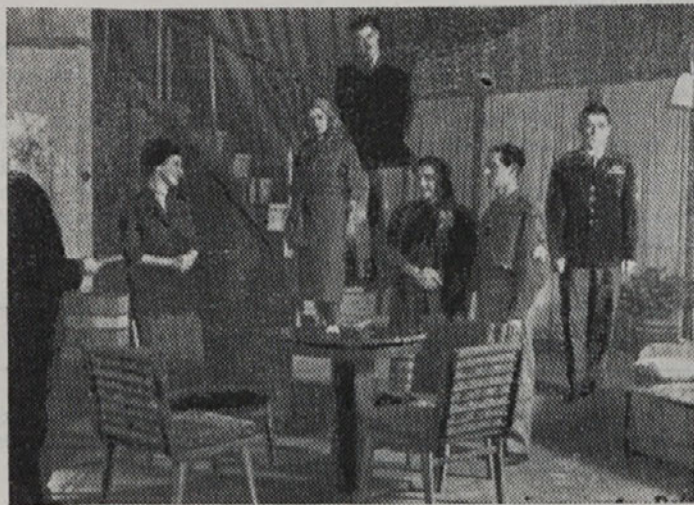
Gledališče ima redne predstave vsak četrtek, soboto in nedeljo. Vstopnina je od 75 do 20 dinarjev. Kot poroča glasilo gledališkega sindikata Pozorište u Zenici, se je obisk, ki je bil lani zelo slab, letos zelo dvignil. Ne navaja sicer nobenih števil, tako da ne moremo izvesti konkretne primerjave s Celjem, vendar je iz vsega razvidno, da je zeniško gledališče približno na istem kot celjsko.

SIPTARSKO GLEDALIŠČE V PRIŠTINI. Šiptarsko gledališče v Prištini je pred kratkim z uspehom uprizorilo prvo slovensko odsko delo. To je bila Miška Kranjca Pot do zločina.

NEKAJ O IZVIRNIH SLOVENSkih DRAMSKIH DELIH, KI SO JIH PISATELJI PREDLOŽILI NAŠIM GLEDALIŠČEM. Celjskemu gledališču je predložil dramo pod naslovom »K/324/52« Martin Lorbar, po poklicu pravnik, kot pisatelj doslej manj znan (sodeloval je v Mladinski reviji in v Besedi), pač pa priznan gledališki delavec v Kočevju, kjer je bil nekaj časa tudi direktor gledališča. Eno študijsko leto je bil vpisan v Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani. Drama je sicer formalno vezana na naš čas, lahko pa

bi se dogajala kadar koli in kjer koli: problem je občečloveški. Strojepisna Anka ima s poročenim sosedom nezakonskega otroka. Očitkom zato, ker je rodila nezakonskega otroka, se pridruži strahotno spoznanje, da je otrok slep. Da bi ga obvarovala pred težavami, ki ga čakajo v življenju kot slepca, otroka umori. To je pravzaprav vse bistveno dejanje drame. Napetost ustvari pisatelj na ta način, da gradi dramo analitično, to se pravi, da začne dramo v trenutku, ko mati otroka umori in nas potem skozi vso dramo seznanja s pogoji, zaradi katerih je do tega prišlo. Dva preiskovalna sodnika zaslišujeta morilko, ki vse prizna, le enega noče povedati: z a k a j je otroka umorila. Do te izpovedi jo pripravi preiskovalec šele tik pred koncem drame. Delo ima vrsto odlik, zaradi katerih bo po vsej verjetnosti uvrščeno v repertoar našega gledališča v prihodnji sezoni.

Mjubljansko Mestno gledališče je prejelo več rokopisov. Bralce bo zlasti zanimalo, da se je zopet oglašil k besedi slovenski dramatik, režiser in igralec Lojze štandeker, ki je pred vojno deloval v Drami SNG v Mariboru. Izpred vojne se bo marsikdo spomnil njegove veliko igrane drame Prevara, dočim sta drugi dve deli iz tistega časa docela neznan, ker ju je cenzura prepovedala. Med vojno in po osvoboditvi

Prizor iz drugega dejanja komedije »Draga Ruth«

deluje Lojze Štandeker v hrvatskih gledališčih. To sezono je sprejel angazma v Puli. Po osvoboditvi je napisal dramo *Tovariši*, ki je v hrvatskem prevodu Ferda Delačka, režiserja Hrvatskega Narodnega gledališča v Zagrebu in za služnega slovenskega gledališkega delavca, izšla pri založbi Glas rada (zbirka Mala pozornica) v Zagrebu, a na Slovenskem je bila doslej skoraj popolnoma neznana. Letos jo je na novo predelano uvrstilo v repertoar kulturno-umetniško društvo Rogelj-Koželj v Celju.

Sedaj je Lojze Štandeker predložil Mestnemu gledališču v Ljubljani dve drami iz sodobnega življenja. Podrobnosti mi za sedaj niso znane. Umetniško vodstvo omenjenega gledališča se

še ni odločilo, ali bo katero od predloženih del uvrstilo v repertoar ali ne.

Istemu gledališču je predložil svoj dramski prvenec Mirko Zupančič, igralec tega gledališča in študent zgodovine svetovne književnosti na ljubljanski Univerzi, Zupančiča pozna javnost kot esejista in kritika. Sodeloval je pri Mladinski reviji, sedaj piše v Besedo in v Gledališki list Mestnega gledališča v Ljubljani. Predloženo delo je komedija iz študentovskega življenja z moralnim konfliktom. V prvi verziji delo ni bilo sprejeto. Sedaj ga pisec predeluje, nakar ga bo verjetno režiral Mirko Mahnič. Z avtorjem je v dogovoru za uprizoritev komedije tudi naše gledališče.

DOMAČE GLEDALIŠKE VESTI

PRIHODNJA PREMIERA. V drugi polovici februarja bo premiera Forsterejeve mladinske igre »Robinzon ne sme umreti« v prevodu Osipa Šesta. Delo je že v študiju. Režira Branko Gombač, osnutke za sceno in kostume pa pripravlja inž. arh. Miloš Hohnjec.

V prvi polovici marca bo premiera Molièrove komedije »Namišljeni bolnik« v novem prevodu Janka Modra, režiji Frana Žižka in inscenaciji Vladimirja Rijavca.

IZPREMEMBE V ANSAMBLU. V letošnji sezoni se je poklicni ansambel povečal za dva člana. S 1. oktobrom 1952 je bil angažiran Vinko Podgoršek, dramski igralec in inspicient, ki je prišel k nam iz Drame SNG v Mariboru, s 1. januarjem 1953 pa Vladimir Novak, dramski igralec, absolvent oddelka za ljudski oder na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani. V marcu letoš bodo predvidoma podpisane pogodbe še z nekaterimi novimi igralci iz drugih slovenskih gledališč in z absolventi Akademije. Predvideva se povečanje stalnega ansambla na dvajset članov.

IZ GLEDALIŠKE PISARNE

Za opremo komedije Normana Krasne »Draga Ruth« sta brezplačno posodili kavč in lesteneč Tovarna pohištva in Radio-elektro-center v Celju, za kar se jima lepo zahvaljujemo.

Gledališki list Mestnega gledališča v Celju. Izhaja za vsako premiero. Sezona 1952/53. Letnik VII, številka 5. Lastnik in izdajatelj Mestno gledališče Celje. Predstavniki Fedor Gradišnik. Urednik Lojze Filipič. Tiska Celjska tiskarna. Vsi v Celju. Naklada 550 izvodov. Cena dvajset dinarjev.